

ÚJKELET

..... Izraeli magyar nyelvű független lap

külföldi
& itthoni
HÍREK

26/01/2017

אוקולט סופ"ש

RUMLI, KALAMAJKA, SZÉJJELSÉG, ZŰRZAVAR, TOHUVA-BOHU

– de mi így szeretjük!

GRAFIKA: KISS LOU

Balagan a lelke mindennek

A KÁOSZBAN REJLIK A RENDSZER

A piacon, a nyilvános rendezvényeken, újságot olvasva, hitközségek és bürokratikusság útvesztők működésén elmorfondírozva, munkahelyeken, iskolákban, vagy csak járva-elve az utcán: az élet természetes velejárója a zűrzavar, a káosz, a rendtelenség, vagy héberül a bálágán. Az íróasztalunkon bálágán van, a párkapcsolatunk egy merő bálágán, ami a Kneszetben folyik, az kérem, szintisza bálágán.

Am bosszankodás helyett inkább „minden jó, ha a vége jó” alapon élvezzük a rendezetlenséget. Napi szinten, szám-

talanszor használjuk ezt a szót, melyet sem definiálni, sem leírni magyarul nem lehet, vannak balagan-pártiak köztünk, de a balagánt is helyesírásiag megfelelőnek véljük, jónéhányan pedig a bálágánt használjuk és ugyanakkor legbelül tudjuk, értjük, érezzük: ez a bűbájos zűr nem más, mint a mi összekovácsoló erőnk.

Ezt a kusza, összevissza, áttekinthetetlen, fejtetlen lényegyet kutatják, véleményezik, fricskázzák, és „imádják utálni” az Új Kelet január–februári összevont számának nagyrabecsült szerzői és vizuális művészei.

Egy per margójára

EGY ZSIDÓ – KÉT VÉLEMÉNY

Elor Azaria izraeli katonát, aki tavaly márciusban agyonlőtt egy már sebesült, magatehetetlenül fekvő palesztin késező mérénylőt Hebronban, bűnösnek mondta ki a bíróság. A vád: emberölés.

A rendőrség biztonsági őrzetet rendelt el a katonai bírók védelmére, és a tárgyalás utáni éjjel előállított két izraelit, akik az interneten erőszakra uszítottak a hírhedt per bírói ellen. Az Azaria által leadott halálos lövés elvben teljesen ellentétes az izraeli hadsereg fegyverhasználati szabályaival, amelyek tiltják a halálos erő alkalmazását olyanokkal szemben, akik nem jelentenek közvetlen életveszélyt, de az esetet mégis parázs viták övezik.

Megyeri András és Frank Peti véleménycikke a 9. oldalon.

A Vígszínház Tel-Avivban

TELTHÁZ VÁRTA A MAGYAR TÁRSULATOT IZRAELBEN

Hanoch Levin az izraeli drámairodalom és színház egyik legnagyobb alakja írta azt a tragikus komédiát, amelyet a Vígszínház társulata kétszer is színpadra állított a tel-avivi Cameri színházban.

Az élet mint olyan szereplői: Kútvölgyi Erzsébet, Kern András és Márton András, felpeszdtették a magyar izraeli életet – mint olyant.

Vadász Éva interjúja a 17. oldalon

FOTÓ: SALAMON SÁRA

A TARTALOMBÓL:

Elvi balagán

Surányi J. András meghatározza a balaganizmus rétegeit (5.o.)

Évértékelés Halász Gáborral

Sáfrán István beszélgetése (6. o.)

Szembeszélben

S. Ráchel és a magyar muszlim-zsidó párbeszéd (7. o.)

Az Új buszpályaudvar titkos kincsei

Silló Sándor a legbalaganosabb tel-avivi épületben pezsgő életről (12. o.)

Mi(nisz)tériumjáték sok felvonásban

Steiner Kristóf az izraeli bürokrácia útvesztőjében (15. o.)

Hallani az Örökkévalót

Maulis Ágnes jeltolmács a zsidó siket kultúráról (22.o.)

Két halott egy beduin faluban

A FALUT LEROMBOLÁS FENYEGETTE

Rendőrökkel csaptak össze január 18-án reggel egy izraeli beduin falu lakói, miközben a hatóságok megpróbálták végrehajtani a település engedély nélkül felhúzott épületeinek lerombolásáról hozott bírósági határozatot. A hatósági fellépés során meghalt egy rendőr és az öt állítólag elgázoló beduin férfi.

A súlyos incidens a Negev-sivatagban található Um al-Hiran faluban történt. A rendőrség szóvivője szerint Jákub Musza abu al-Kian, az egyik pusztulásra ítélt ház tulajdonosa – a törvényen kívül helyezett Iszlám Mozgalom aktivistája – autójával a rendőrök felé hajtott, és szándékosan halálra gázolta a 34 éves Erez Lévit. A gázolót – egy 47 éves középiskolai tanárt – ezután lelőtték.

A helyiek szerint a férfinak valójában nem állt szándékában a rendőrök közé hajtani, s jelzett is, hogy csak azért ül autóba, hogy eltávozzon háza közeléből. Szerintük elsőként a rendőrök löttek, emiatt elvesztette az uralmat járműve felett, nem tudta megállítani az autót, amely ezért haladt tovább a rendőrök felé.

Az incidens után zavargások törtek ki, amelyekben többen megsebesültek, köztük rendőrök is. Egyelőre nem világos, hogy egy tömegoszlató gumilövedék vagy a tiltakozók köve találta el a fején a Közös Arab Lista párt vezetőjét, Ajman Odét, akit kórházba szállítottak.

A rendőrség lezárta a faluhoz vezető utat. A lerombolásra kijelölt épületek beduin lakói nem hajlandók elhagyni házuikat, a falu vezetői sztrájkot hirdettek, az iskolákból hazaküldték a gyerekeket, és az arab közösség vezetői felszólították híveiket, hogy menjenek Um al-Hiranba megakadályozni a házak felszámolását.

Um al-Hiran helyén a tervek szerint Hiran néven egy 2400 lakásból álló települést építenek fel, amely zsidóknak ad majd otthont, s cserébe a falu mintegy hétszáz eddigi lakosának házhelyeket ajánlottak fel a közeli falvakban. A faluban az állammal kötött megegyezés nyomán novemberben megkezdtek a hivatalos engedélyek nélkül felhúzott épületek felszámolását, miután többéves jogi csatározás után, 2016 januárjában a legfelsőbb bíróság is elutasította az érindették kérését, hogy lakóhelyükön maradhassanak.

MTI

Komoly telepépítés kezdődik

AZ ÚJ AMERIKAI ELNÖKBEN BÍZNAK

A jeruzsálemi városháza jóváhagyta több száz új lakás felépítését az 1967-ben elfoglalt Kelet-Jeruzsálemben.

A jeruzsálemi hatóságok két nappal Donald Trump amerikai elnök beiktatása után döntöttek az új lakásépítésekkel Kelet-Jeruzsálemben, az egykor Jordániával érvényes tűzszüneti vonalon, a „zöld vonalon” túl, az 1948 és 1967 között Jordániához tartozó, s 1967-ben elfoglalt területeken.

A bizottságot vezető Meir Turdzseman azt nyilatkozta a közszolgálati rádió munkatársának, hogy ezeknek a lakásoknak a felépítését az utóbbi hónapokban Barack Obama amerikai elnök miatt késleltették.

A jeruzsálemi tervezési és építési bizottság ötszázhatvanhat lakás felépítését hagyta jóvá a Ramot, Ramat Slomó és Piszgat Zeev nevű, a „zöld vonalon” túli, kelet-jeruzsálemi lakónegyedekben, amelyeket a nemzetközi közösség nem ismer el Izrael részének.

Az ügy közvetlen előzménye az volt,

hogy december 23-án egy jogilag kötelező érvényű ENSZ Biztonsági Tanács-i (BT) határozat azt követelte Izraeltől, hogy „azonnal és teljes körűen vessen véget a telepépítéseknek a megszállt palesztin területeken, köztük Kelet-Jeruzsálemben”.

A határozat elfogadását a 15 tagú BT 14 tagja szavazta meg, az Egyesült Államok – amely a BT állandó tagja és Izrael fontos szövetségese – e kérdéskörben 1979 óta először nem élt a vétőjogával, hanem tartózkodott a szavazáson.

Izraelben azt remélik, hogy az új amerikai elnök megengedőbb politikát folytat majd elődjénél a Ciszjordániában folyó építkezéseknél, miután Trump Izrael-bárát politikát hangoztatott választási kampányában, a telepeket támogató David Friedmant nevezte ki Amerika izraeli nagykövetének, és megígérte a nagykövetség Jeruzsálembé költöztetését Tel-Avivból.

MTI

Változatos vélemények az új elnökről

KRITIZÁL, REMÉNYKEDIK AZ ISRAELI SAJTÓ

Az izraeli lapok internetes oldalain január 21-én megjelent elemzésekben egyaránt megfigyelhető a remény, a félelem és az elutasítás Donald Trump új amerikai elnök beiktatási beszédének értékelésében.

A Jediót Ahronót című újság honlapja, a ynet az Amerikát szektáborokra osztó választási kampány után főként az egységbe szólítást és a megbékélést hiányolta Donald Trump beiktatási beszédéből. Trump nem ígért reményt a világnak, amikor többször is kijelentette, hogy nála Amerika az első, és magasba emelte az elszigetelődés politika fáklóját – írta a lap.

A cikk szerzője szerint Trump populista-ként beszélt, amikor nagyszabású elképzeléseikhez nem vázolt fel gyakorlati terveket sem a bel-, sem a külpolitikában.

Amosz Jadlin, az izraeli katonai hírszerzés volt főnöke szintén a yneten az új amerikai elnök Iránnal szembeni, Izrael számára reménykeltő álláspontjáról írt. Szerinte Trumpgal Jeruzsálem esélyt kapott az Iránnal 2015-ben megkötött nukleáris egyezmény felmondása helyett egy új megállapodás kidolgozására, amely kiküszöböli az előző egyezmény stratégiai, hosszú távú hiányosságait.

A Háárec című baloldali liberális újság egyik cikke szerint Trump beiktatási beszéde „sötét, ellenséges és populista” volt, egyenes folytatása uszító választási kampányának. Egy másik cikk szerzője „dühös populista alaknak” nevezte az új amerikai elnököt, aki elődje, Barack Obama optimista, előremutató Amerika-képével szemben sötét képet festett a jelenről. Miközben Amerikát a jövő példájaként állította a világ elé, a többi országnak nem ajánlott partneri viszonyt, és nem vállalt vezető szerepet a világban. A szerző szerint a beszéd legfőbb tanulsága, hogy Donald Trump nem változik.

Ugyancsak a Háárecben közzétett elemzés szerint a beiktatási beszéd radiká-

lisan populista és álszent, globalizáció- és elitellenes, szegyéntelenül és nyilvánvalóan nacionalista szónoklat volt. Az ismételt használt „Amerika az első” szlogennek fasiztoid kicsengése van, és tökéletesen illeszkedik Trump szavazóbázisához.

A jobboldali, angol nyelvű The Jerusalem Post honlapján megjelentetett cikkében az amerikai zsidó szervezetek gratulációit közölve kiemelte, hogy az amerikai cionista szervezet (The Zionist Organization of America) külön üdvözlölte Trump eltörlését a radikális iszlám felszámolására, és üdvözlölte az izraeli amerikai nagykövetség Jeruzsálembé költöztetésének tervét. A lap egy másik cikke kiemelte az elnöki beszédnek az amerikaiakat a hazafiasság mentén egységbe szólító és egyesítő szándékú mondatait, s a legnagyobb hangsúlyt a beszéd azon részének szentelte, amely a radikális iszlám terrorizmus gyökeres kiirtását ígérte.

A Mááriv című lap honlapján Donald Trump ortodox zsidó vejről, a közéleti különmegbízottá kinevezett Jared Kushnerről közöl cikket, mely szerint, noha az amerikai elnök és a fiatal ingatlanmágnás különböző személyiség, és mindkettőjüknek „nagy egója” van, mégis tökéletesen kiegészítik és sikerre segítik egymást.

Shiri Zsuzsa

10 agora a nylonzacskó

KÖRNYEZETVÉDELEM AZ ÉLELMISZERBOLTOKBAN

A fejlett nyugati országokhoz képest jó néhány éves elmaradással, Izraelben is elkezdik törvényhozási szinten a környezetkárosító nylonzacskók visszaszorítását. A törvényjavaslatot már egy éve elfogadták, de 2017. január 1-jétől lépett hatályba.

Az élelmiszereket árusító üzletek kötelesek a pénztárgépek mellett elhelyezett zacskókat pénzért árusítani.

Az enyhén vastagabb zacskók ára minimum 10 agora (az eredeti törvényjavaslatban 30). Az ebből származó bevétel teljes egészében a Környezetvédelmi Minisztérium egyik tisztasággal foglalkozó alapítványába kerül (Keren Hanikajon), és a törvényt magyaráért és oktató, illetve a levegő tisztaságáért folytatott kampányokra fogják felhasználni.

A környezetvédelem jobban bekerül a köztudatba. 100 sékel fölötti vásárlás esetén többször használatos bevásárlószatyrok adtak minden élelmiszerboltban a Környezetvédelmi Minisztérium támogatásával 2017. január 17-ig.

Izraelinfo.com

Gyűjtogatók terrorhullám?

KISZABADULT AZ UTOLSÓ GYANÚSÍTOTT

Másfél hónapi fogvatartás után a bíróság szabadon engedett egy umm-al-fahemi lakost, miután bebizonysodott, hogy – önkormányzati hulladékeltakarítás híján – csak szemetet égetett.

Ali Mahadzna volt az utolsó fogvatartott, akit a november elején tomboló tűzshullámban gyűjtogatásban való részvétellel vádoltak. A miniszterelnök és több miniszter is azt állította, hogy a tüzek egy részét szándékos, nemzetellenes motívumokat hordozó gyűjtogatás okozta, azonban mostanra egyetlen – nacionalista indítatású gyűjtogatással vádolt – gyanúsított sem maradt őrizetben.

Izraelinfo.com

FOTO: MTI - IZRAELINFOR, WIKIPEDIA, ANOS BEN GERSON

Lemond Netanjahu?

KORRUPCIÓ ÉS VESZTEGETÉS A VÁD

Benjámín Netanjahu nyolc éves miniszterelnöki korszakának végét sejtik Izraelben, a helyi politikusok és elemzők már a kormányfő távozását jósolják a korrupciós ügyekben folytatott nyomozás napvilágra került újabb részletei nyomán.

„Az új részletek megváltoztatták a játékot, a levegőben van, hogy a Netanjahukorszak a végéhez közeledik, a politikai intézményeknek az utána következőkre kell felkészülni” – nyilatkozott név nélkül az egyik vezető miniszter az izraeli tizes tévécsatornának a nyomozás frissen nyilvánosságra került fejleményeire utalva.

Gőzerővel folynak ugyanis a nyomozás, már a kormányfő feleségét, Sara Netanjahut is kihallgatásra idézte be szerdán a rendőrség az ajándékok ügyében, amelyekből neki a rendszeresen házhoz szállított különleges, francia rózsaszín pezsgők jutottak. A rendőrség használatát tartott a kormányfőt 7-8 éven át rendszeresen szivarral és pezsgővel ellátó Arnon Milchan irodájában a Tel-Aviv melletti Ramat-Ganban, és összesen mintegy 400 ezer sékelről (mintegy 30 millió forint) szóló számlákat találtak az „ajándékokról”.

A tizes tévécsatorna értesülése szerint a kormányfő azzal védekezik, hogy az ajándékok kölcsönök voltak. A rendőrség jelenleg azt vizsgálja, hogy mennyiben kifejezette a kormányfő kérésére érkeztek rutinszerűen a szivar- és pezsgőszállítmányok, azok valóban ajándékoknak minősülnek-e, volt-e ellenszolgáltatás. A helyi törvények szerint köztisztviselők nem fogadhatnak el kis értékű ajándékokat sem.

A kormányfő ellen folyó másik ügyben ismét berendelte a rendőrség Arnon (Noni) Mózeszt, a Jediót Ahronót című újság tulajdonosát és kiadóját, akinek hangfelvételek tanúsága szerint Netanjahu üzleti ajánlatot tett: állítólag azt kérte tőle, hogy a lap kedvezőbb színben tüntesse fel, viszonzással pedig megsegíti a lapot, amely gazdasági nehézségekbe került a Netanjahut támogató amerikai milliárdos, Sheldon Adelson finanszírozása révén díjmentesen osztogatott Jiszráél Hajom újság miatt.

Az újonnan kiszivárgott részletek szerint Mózesz kijelentette, hogy nem tűrheti öibe tett kézzel, hogy a kormányfő tönkretegy a még nagyapja által létrehozott családi médiabirodalmat. Netanjahu válaszul megfenyegette, hogy ha Mózesz mocskolni fogja a választási kampányban, akkor elbánni vele a törvények útján. Mózesz tárgyalásukon megígérte: mindent elkövet, hogy Netanjahu addig maradhasson miniszterelnök, ameddig csak akar. Kilátásba helyezte, hogy felveszi a szerkesztőségbe a Netanjahunak kedves újságírókat és még politikai ellenfeleinek befekettetését is felvetette.

Cserébe Netanjahu az ebben az időben – 2014 végén – gyakorlatilag ellenőrzése alatt lévő ingyenes újság, a Jiszráél Hajom megregulálására készülő törvény kedvező felmérését ígérte a Jediót Ahronót számára, és a Jiszráél Hajom hírdetésekének csökkentésével gazdasági előnyöket ajánlott Mózesznek. Netanjahu védekezésében a sajtóérte-

sülések szerint azt állította, hogy a tárgyalásokon csak „megpróbálta leleplezni” az újságon csajon ki, s Netanjahu szándékosan hazudott, ő maga egyáltalán nem gondolta komolyan az általa mondottakat.

Azonban ez a kormányfő védekezésének nem az első, s így nem az igazán hiteltelnek tekintett változata, és a rendőrségnél felmerült a kérdés, hogy ebben az esetben miért nem hozta nyilvánosságra vagy legalább a rendőrség tudomására a hangfelvételeket.

Azt is vizsgálják, hogy valójában mit tett Netanjahu, elkezdte-e például a megbeszélte módon előkészíteni egy törvény megszövegezését az újság érdekében. Ennek kinyomozásához újabb tanúkat hallgatnak ki, többek közt már berendelték Netanjahu bizalmasát, Jariv Levin turisztikai minisztert is, aki a kormányfő állítása szerint érintett volt az ügyben.

A Háárec című izraeli újság szerint Netanjahu a megbeszéléseket követően azt mondta Mózesznek, hogy a választások miatt csak újraválasztása után tudja teljesíteni az alku rá eső részét, de Mózesz nem hitt neki, és lapjával megpróbálta megbuktatni az akkori közvélemény-kutatások szerint vesztesre álló politikust, olykor már az újságírói etikát sértő módon ellene kampányolva.

Benjámín Netanjahu a 2015-ös választások után magánál tartotta a médiáért felelős miniszteri tárcát, és a koalíciós egyezményben aláírta a kabinetbe belépő valamennyi párttal, hogy nem vétőzhatják meg a médiával kapcsolatos döntéseit.

„Minden kezdő jogász számára világos, hogy a beszélgetésekről rendelkezésre álló, sajnálatosan kevés idézet megalapozza a törvényben meghatározott megvesztegetés” vádját – nyilatkozott Eljāju Macá, a legfelsőbb bíróság nyugalmazott elnökhelyettese, Izrael egyik legtekintélyesebb jogszakértője a katonai rádióon.

A kormányfő időközben lemondta összes külföldi útját, így a davosi gazdasági fórumon tervezett tárgyalásait is. Netanjahu szerda este a Likud párt titkárainak a találkozóján – ahol egyébként a pártelnök nem szokott megjelenni – ismét a már hetek óta hangoztatott mantarát ismételte meg korrupciós ügyeivel kapcsolatban: „nem lesz semmi, mert nincs semmi”.

MTI/Izraelinfo

Új könyvkincsek Jeruzsálemben

HAMAROSAN KIÁLLÍTÁSRA KERÜLNEK

Az Izraeli Nemzeti Könyvtár megszerezte a Valmadonna Trust Library tizezer kötetes gyűjteményét, a világ legértékesebb zsidó tárgyú kollektóját, amely középkori zsidó szövegeket is tartalmaz – jelentette a Jiszráél Hajom (Izrael Ma) című újság honlapja.

A könyvkincsek között 15. századi zsidó nyomtatványok, a Prágai Haggada két fennmaradt példányának egyike 1556-ból, a Tóra öt könyvének Lisszabonban, Portugáliában, 1491-ben kiadott ósnyomtatványa, és egy velencei pergamenre nyomtatott, 1549-ben kiadott imakönyv is szerepel.

Ezek mellett a gyűjtemény ritkaságszámba menő, több mint 550, különböző helyekről származó zsidó tárgyú nyomtatványt is tartalmaz a 16-iktól a 20. századig: naptárakat, a zsidó közösségek kiadványait, és a héber írásjelek tanítását szolgáló táblázatokat.

A Valmadonna-gyűjteményt Jack Lunzer iparigymánt-kereskedő alapította hatvan évvel ezelőtt, s elsősorban a héber nyelvű nyomtatás korai remekait próbálta egybegyűjteni.

A ritka együttest a Sotheby's árverésén New Yorkban David és Jemima

Jeselochn, valamint a Haim és Hana Solomon Alapítvány vásárolta meg az izraeli intézmény számára.

David Blumberg, az Izraeli Nemzeti Könyvtár igazgatótanácsának elnöke az adásvétel aláírás ünnepségén elmondta, hogy várhatóan négy éven belül felépül a könyvtár új épülete a kneszet szomszédságában, ahol a Valmadonna Trust Library történelmi jelentőségű relikviának számít majd a zsidó nép kultúrájának a bemutatásában.

A könyvtárt igazgató Oren Weinberg megígérte, hogy az izraeli és a nagyvilágból érkező kutatók hozzáférhetnek majd a könyvritkaságokhoz, és a könyvtár új épületének átadása után kiállításon is bemutatják az új kincseket.

Az **ujkelet.live**, a **Drory izraeli-magyar könyvtár** és az **Új Kelet újság**

ZSIDÓ IRODALMI PÁLYÁZATOT

hirdet az **Up by El AI** támogatásával

Téma:

Izrael, cionizmus, zsidóság, magyarság Izraelben

A pályaműveket a következő kategóriákban várjuk:

- **Regény**
- **Képregény**
- **Ifjúsági regény**
- **Novella**
- **Vers**

A műveket elektronikus úton, az **ujkelet@gmail.com** címre küldjék! Kérjük, hogy a pályázatban adják meg a telefonszámukat. A beérkező műveket folyamatosan olvassuk, minden pályázónak elektronikus úton válaszolunk.

A zsűri által kiválasztott műveknek megjelenést biztosítunk.

A sikeres pályázók értékes nyereményeket és további publikálási lehetőséget kapnak.

Földj: egy repülőjegy Izraelbe

Beküldési határidő: 2017. június 15.

Költői bálágán

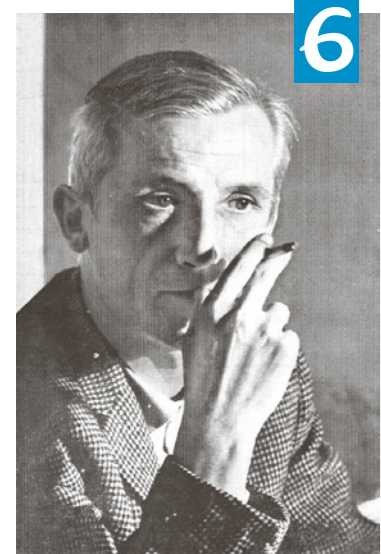
Amíg egyesek számára elviselhetetlen a „bálágán”, addig másoknak rendszerben rejlő káosz maga a káoszban rejlő rendszer. 11 művészt és gondolkodót idézünk, akik értelmet kerestek a zűrzavarban, és inspirációt találtak a káoszban.

„Az élet tele van komplikált helyzetekkel melyek összezsavarodnak és kihoznak a sodromból – de egyre könnyebb elfogadnom, hogy ha el akarom érni a céljaimat, a káoszban kell keresnem a fényt.”
Madonna

1

„Vajon ebben a távolról sem tökéletes világban nincs-e helyük a céltalan dolgoknak is? Ha egy tökéletlen életből kivonunk mindent, ami céltalan, még a tökéletlenséget is elveszíti.”
Haruki Murakami

6

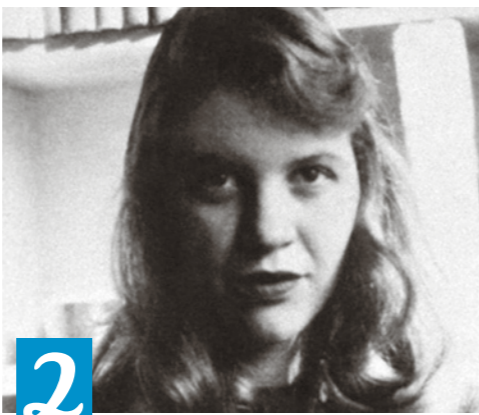
„Tudom, hogy nincs tökéletesség a földön. És elfogadni bizonyos értelemben a tökéletlent, ami mindennek ellenére a tökéletesség felé visz minket – ez a maximum.”
Pilinszky János

„Az egész világot félig jó-nak, félig rossznak kell látni, ilyenformán egyetlen jótett az érdem oldalára billenti mind önmaga, mind az egész világ mérlegét.”
Ramban

10

Impresszum Főszerkesztő: **Vadász Éva** • Social media: **Steiner Kristóf** • Olvasószerkesztő: **Kristóf Juli** • Korrektor: **Sebő Anna** • Művészeti vezető, tördelő-grafikus: **Dániel Zsófia** • Képszerkesztő: **Salamon Sára** • Szerzőink: **Arje Singer, Balázs Ibi, Borgula András, Egervári Vera, Frank Peti, Grünhut Éva, Halmos László, Halmos Sándor, Jesaja P. Balog, Korányi Eszter, Krasznai Éva, Lévai György, Markovits Mária, Maulis Ágnes, Megyeri András, Radmila Markovic, Róna Éva, Sáfrán István, Schnapp Lea, Shiri Zsuzsa, Silló Sándor, Steiner Kristóf, Surányi J. András, Surányi Ráchel, Szabó Orsi, Vadász Éva** • Email: **ujkelet@gmail.com** • Új Kelet online: **ujkelet.online** • Ára: 21 sékel, Eilat: 18,50 sékel • Az Új Kelet újságot 1918-ban Kolozsváron Chaim Weisburg alapította • Felelős kiadó: **a szerkesztőség** • Hirdetés: **+972-54-472-7472** • Információ a terjesztésről: **+972-50-528-8982** • Nyomdai kivitelezés: **Hadfusz Hechadas Kft.** • A szerkesztőség nem felel a hirdetések tartalmáért. A kéziratokat nem őrizzük meg és nem küldjük vissza.

„Olyan üresnek éreztem magam, mint egy tornádó tölcésére, mely tapintatlanul seper keresztül a mindent elborító zűrzavaron.”
Sylvia Plath

2

3

„Posztmodern világban élünk, amiben minden lehetséges és semmi sem biztos.”
Vaclav Havel

„Minden középpont egy és ugyanaz. Nincs olyan, hogy butaság. Egyek vagyunk, egyik voltunk és azok is maradtunk. Nem számít az idióta végzet.”
Frida Kahlo

5

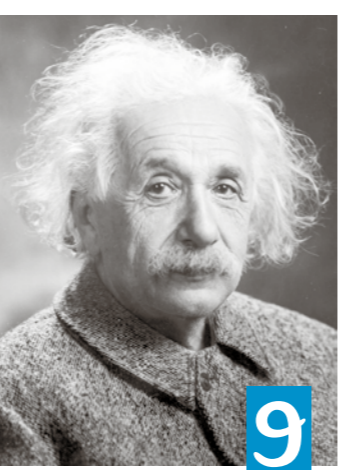
Rejto Jenő

„A kikötő olyan, mint a dzsungel, csak nem terem annyit a benne. De sokkal veszélyesebb. Tele van hajóval meg verekedéssel.”
Albert Einstein

Albert Einstein

„A történelem arra tanít meg bennünket, hogy az emberiség semmit sem tanul a történelemből.”
Albert Einstein

7

9

„A legsűrűbb káoszna mindig akkor lehet rábukkanni, ha valaki a nend után kutat.”
Terry Pratchett

Terry Pratchett

„Nemigen találjuk meg zsúfolt napjaink lazítási lehetőségeit. Talán komikusan hangzik, de pl. a sorban állás, a várakozás idejét nem feltétlenül csak bosszúságként lehet megélni. A várakozás lehet egy ajándékba kapott nyugodt időszak is, ami alatt sok mindent végiggondolhatunk, kifújhatjuk magunkat – ha igényünk van rá és képesek vagyunk ezt a fél órát ebből az aspektusból megélni.”
Popper Péter

Popper Péter

Elvi balagán

RÖVID, ÁM KAOTIKUS SÉTA EGY KIFEJEZÉS KÖRÜL

••••• Surányi J. András •••••

A Közel-Keletre tévedő vagy egyenest oda visszaszármazó ember úti-, később polgári szótárának bázisszókinccse nem túl terebélyes. A helyszínen eltöltött idő hosszának és intenzitásának függvényében beszélhetünk egy folyamatosan felfelé növekvő, fejére állított piramisról. Az új, szokatlan nyelvi környezet szósalátájából csak a nagyon gyakran elhangzó vagy nagyon jellegzetes kifejezéseket tudjuk elsősorban elkülöníteni és azon elrágódni, vajon milyen üzenetet hordozhatnak.

Először azok a szavak ragadják meg eleinte fantáziánkat, melyek valami más, már ismertre emlékeztetnek. Ez persze egy alattomos csapda is, egyrészt mert nem pontosan értjük a szót, a betűket, hangokat, másrészt teljesen más jelentenek, mint amire emlékeztetnek.

Peldának okán emlitem itt akkori értetlenkedésemet az egyértelműen olasz „avanti” folyamatos hallatán. Fejlődéstörténet meghatározó része az a tudátlós, más kezdőkön kárörvendő öntelt vigyor, mely jelezte a tudományos felismerésemet, hogy ebben az esetben csak a továbbiakban nagyon fontos „hevánti”-ről, tehát „értem-értemem”-ről lehet szó. Hasonlóképpen alakult az a bibliai képből indult hipotézisem, hogy az Édenkert-beli bajkeverése okán egy festői szókép keletkezett az almával kufárkodó kelgyöböl héberszájon, amikor is a mindenkor rosszra rákérdező zsidó homlokát ráncolva, vállait felhúzza, tenyerét az ég felé fordítva „má pítom?”-t kiált, azaz „mi a kigyó már megint?”

Megmondom őszintén, nem örültem, amikor a misztikus lepel lehullott e hullórról, és fény derült a kevésbé romantikus „má pítom”-ra. Öröm az ürömben volt, hogy legalább a „még mit nem; ugyan már” jelentés nem sorsdöntően áll távol eredeti elképzelésem hangulati lényegétől. A világképe tekintetében fontos esemény volt ezek után tapasztalataim összegzése és tömörítése egy örök érvényű bölcsességben: „Az azonos nyelvet beszélni tudás adottsága egy megbonthatatlan hidat képez addigi idegenek, akár ellenségek között. Ennek a hidnak hiánya számos civilizációs problémához, súlyos félreértésekhez vezethet, akár szörnyű háborúkhöz is.”

A tanulságokat levonva és a megfogalmazott szabályt érvényesítve a problémát már sokkal megfontoltabban, lényegesen körültekintőbben, tárgyilagosabban kezeltem a „mi a baja?” és a „balagán” esetében. Gögösen vigyorgtam újfent, ám a durván kitett medvecsapdába már nem léptem. A „má há beája” bár a pusztá véletlen folytán tényleg „mi a baj?”-t jelent, de ennek semmi jelentőségét nem tulajdonítva csak a cselekvő kezeket, a szemeket és a kollaboráns környezetet figyeltem a nyelvi jelenség hozzávetőleges beazonosításához, majd tetten éréséhez.

Végleges tulajdonlásához kizárásos

alapon megkerestem a szótárban. Elsőre nem ment, mert a jelek szerint a „beája” nem szerepel a Törában, következésképpen az én már antiknak számító héber-káldeus-német bibliaszótárban sem. A Grósz Eliezer-féle szótár a tízes skálán 2-es, de ez legalább benne volt.

Erre a műre egyébként inkább nem támaszkodtam, mivel több naiv tükörfordítás is volt benne, melyek egyike révén rajtam röhögött a fél kibuc. Eliezer a mosómedvét, azaz a divon-t nem ismerde, de lelkiismeretesen lefordította do rohec-nek. Öniróniának indult megjegyzésem a konyha mosogatójában, hogy mosómedvének kezdem érezni magam, így némi magyarázatra szorult, de ahhoz is Eliezer szótárát kellett volna segítségül hívnom, és ez törvényszerűen tovább mérgesítette volna helyzetem.

Ugyanott, de már nem a konyhán, hanem a csomagolóüzemben hangzott el egy másik Eliezer szájából a „jes po kcat bálágán”, és körbematutott a millió különböző alkatrészkupac, különféle méretű dobozok és más göngyöleg elsőre áttemhetetlen völgyein, hegyein. Válaszom hiányában oroszul is megerősítette: Jesz nyemnzsko bálágán. A kétszer elhangzott szó, ráadásul két nyelven azonosan csengve, összehasonlítva a látható helyzettel nem okvetlenül és egyértelműen azt fedte le, ami elém tárult, illetve amit Eliezer üzeni akart.

A hangulata a szónak inkább játékos volt vagy jóízű, mint karnevál vagy rongyosbál, esetleg jatagán. A helyzet feletti teljes uralkodás látszatát keltő „ze beszéder” részemről egy ügyes időnyerési manőver volt, és tudtam, hogy itt csak egy új elv, egy új szabály segít. „Sikeres akarsz lenni? Akkor mi sem természetesebb egy sokrétegű és fontos fogalom boncolásánál, hogy legelőször is magának a pusztá szónak a genetikáját tisztázzuk. Az artikulált szóva tömörült történelmi magban kell azokat az ősi összetevőket és egyértelmű utalásokat fellelnünk, melyek aztán, egy sifre módjára, megfejteni engedik nekünk az addig titokzatos ideát és mindent, ami vele összefügg.”

A balagán-kutatás első fázisában kiderült, hogy a szó használata egy szükséges rossz, mert a jelenség maga bár mindennapos, de ennek pontos meghatározása céljára a szó nem alkalmas, megtevesztésre és félreértésekre viszont nagyon is. Az alacsonyrendű fordítás – rendtelenség, rendbontás, rendzavarás vagy ezek szinonimái – egyáltalán nem érintik a dolgot lényegét, mely messze túlnó a rendtelenségen vagy annak ellenkezőjén.

Nincs egy, egyfajta és rossz balagán. Zavarodottság, káosz, nehézség, szervezatlenség, kupleráj... ezek primitív megközelítések csupán. A történelmi magba behatolva azonban megvilágosodunk. Az orosz-német szótár tanulsága irányt ad. Ott van a bálágán társaságában a bál és a bálágur. A bál és annak hozzáadéki világadonitva csak a cselekvő kezeket, a szemeket és a kollaboráns környezetet figyeltem a nyelvi jelenség hozzávetőleges beazonosításához, majd tetten éréséhez.

Vidám, bohókás fesztelen környezet

bontakozik ki, ahol erre alkalmas emberek érzik magukat jól és akiket és amit a sznobéria megvet, lenéz, titokban viszont irigyel. Na mármost itt ugrottak be nekem családi használatú szavaink, a rajcsúr és a rumli. Merthogy a rumli a német Rummelpaltz (amolyan Vidámpark, búcsú) magyarítása. A rajcsúr meg nem más, mint az osztrák Reitschul, tehát lovagló-iskola honosítása. Ügye-ügye, nem rendtelenségek ezek.

Az emberek szeretik ezeket a dolgokat, és rendezett adót fizet a balagán, a balagor, a rajcsúr és a rumli is. Aki ezek mögött a rendet, kreativitást, a szabadságot és fesztelenséget nem fedezi fel, reménytelen, fantáziátlan kispolgár, akire semmiképp nem bíznám hétvégére a macskámat sem. De már semmi sem tartott vissza... újabb szótár, csak mert nem tűnt nekem elég orosznak ez a balagán. Na ja, az óhéber BLG szótó Jób könyvében még felvidulás, örömködés értelemben is használatos.

No lám! Akkor viszont érdemes a perzsa felé is orientálódni, elvégre eleink jelentős és nem hasztalan időt töltöttek ott, és ez a Törán is hagyott nyomokat. Hát kérem, gyanúm keletkezett, hogy a balkon és a balagán azonos, ezt kopirajtolom. A balakhana a perzsában a külső vagy felső szobát jelenti. Nyilván nem Eszter idejében, de később török-orosz közvetítéssel került tovább, de már azzal a kibővített tartalommal, ami az erkélyből, a szobából szinpadot teremt, rendezvényt, vígasságot, mi több, kifejezetten a népies commedia dell'arte egyik névadója lesz.

Nagy vonalakban meghatároztuk tehát a modern balaganítás vagy balaganizmus történelmi rétegeit és jelentésfejlődését. A belső rendjét nem a kispolgári környezet elvárásai szerint megjelenítő csomagoló miatt legelőször is magának a pusztá szónak a genetikáját tisztázzuk. Az artikulált szóva tömörült történelmi magban kell azokat az ősi összetevőket és egyértelmű utalásokat fellelnünk, melyek aztán, egy sifre módjára, megfejteni engedik nekünk az addig titokzatos ideát és mindent, ami vele összefügg.”

A balagán-kutatás első fázisában kiderült, hogy a szó használata egy szükséges rossz, mert a jelenség maga bár mindennapos, de ennek pontos meghatározása céljára a szó nem alkalmas, megtevesztésre és félreértésekre viszont nagyon is. Az alacsonyrendű fordítás – rendtelenség, rendbontás, rendzavarás vagy ezek szinonimái – egyáltalán nem érintik a dolgot lényegét, mely messze túlnó a rendtelenségen vagy annak ellenkezőjén.

Nincs egy, egyfajta és rossz balagán. Zavarodottság, káosz, nehézség, szervezatlenség, kupleráj... ezek primitív megközelítések csupán. A történelmi magba behatolva azonban megvilágosodunk. Az orosz-német szótár tanulsága irányt ad. Ott van a bálágán társaságában a bál és a bálágur. A bál és annak hozzáadéki világadonitva csak a cselekvő kezeket, a szemeket és a kollaboráns környezetet figyeltem a nyelvi jelenség hozzávetőleges beazonosításához, majd tetten éréséhez.

Nagy napok

A polgári újév elején van két méltatlanul kis jelentőségű, mégis a zsidó sorsot intenzíven befolyásoló nap. Az egyik az ENSZ Holocaust emléknap január 27-én, a világ legnagyobb második világháborús megsemmisítő tábora, az auschwitzi koncentrációs tábor felszabadításának évfordulója, a másik tu bisvát, a fák újéve, svát hónap 15-e, ami idén február 10-ére esik.

Néhány évvel ezelőtt, a Dohány templom mására épített New York-i Central zsinagógában hallottam a zsinagóga akkori oktatási igazgatója, Brigitte Sion holokauszt és más tömeggyilkosságok emlékére állított alkotásokról szóló előadást, melyben felfigyelttem egy helyenként nem megvalósuló szokásra. Sion professzor szerint egy rendes holokauszt emlékmű mellett áll egy vagy több fa, vagy mozdó víz található a közelében. A fák a Talmud szerint azonos szinten állnak az emberrel, és a folyó a Tóra időt kifejező szimbóluma, szintén élő anyag: a pusztításon felülkerekedő, életigenlő jelképek. Így a holokauszt emléknap és a fák újéve összefüggése is szimbolikus. A második világháború borzalmai után megkezdődött az újraindulás, a káosz utáni nehézség, de jövőt építő, újabb zűrzavar. Annak a zűrzavarnak velejárája volt a megnyugvás és az újabb hit a jövőben. A múlt és a jövő, a halál és az élet, az elmúlás és a születés antonimák, ellentétei egymásnak, mégis elemi, folytatódó kapcsolatban állnak egymással.

Népszerű manapság tu bisvátkor fát ültetni és kisebb összejövetelet, úgynevezett tu bisvati szédert tartani, melyen együtt fogyasztjuk el a tizenöt féle, fán termő gyümölcsöt. Szédernek mondjuk a rendet, és héberül és család-összehozó rituális vacsorákat nevezünk meg vele. Ezeket a vacsorákat aprólékos előírások, segédletek biztosítják a rendet. A rend antonimája a balagan, magyarul káosz, zűrzavar. A kettő kéz a kézben jár. Ahogyan a rossz a jóval, vagy a múlt a jövővel, a bal a jobbal. Ezeket a gondolatébresztő témákat boncolgatják írónk jelen lapszámunkban. Méltó megemlékezést, vidám fák újévet, és kellemes olvasást!

Vadász Éva főszerkesztő

FOTÓ: FRIEDMAN REBEKA

A tahana merkazit titkos kincsei

SÉTA TEL-AVIV LEGSZÍNESEBB ÉPÜLETÉBEN

..... Silló Sándor

A tahana merkazit titkos kincsei – ezt a frappáns címet már jó előre kitaláltam. Az ilyenre kattant és kattint az olvasó. Persze hogy hírlap-kacsa! Mindenki, aki Tel-Avivban él, tudja, hogy az új buszpályaudvarnak nincsenek kincsei. Vagy mégis?

Egy bősze nagy épület, mindenféle népséggel – Babel, balagán, bőví. A normális ember, ha távolsági buszozhatnékja támad, ahúzz rajta, amilyen gyorsan csak tud. Fel a buszokhoz. Akik még nem jártak itt, azok kedvéért leírom: a buszok a hatodik és a hetedik szin-

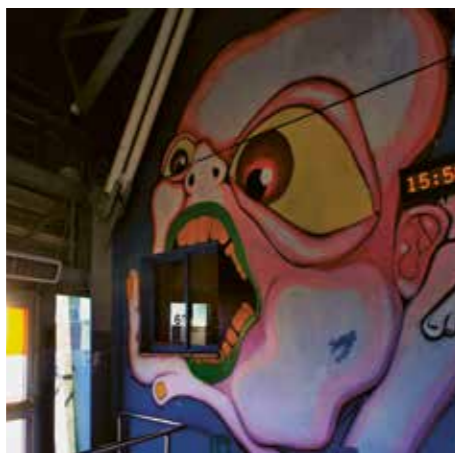

FOTO: SILLÓ SÁNDOR

ten indulnak és oda is érkeznek. Alattuk a több ezer négyzetméter: egy pláza. De milyen!!!

Csatlakozom egy turistacsoporthoz. A 42-43-as kaputól, a Levinski utca és a taxiparkoló sarkától indulunk. Jonatán, a vezetőnk mindent tud az épületről: méreteket, az üzletek számát, az építés kudarcos-kompromisszumos történetét, és persze ismeri a benne kavargó népségtarka mindennapjait. Előre köszön neki az etióp tárgoncás, a filippinó gyorsíterem szakácsa, a jiddis könyvtáros és a graffitiművész. Ugyanolyan élvezetesen és szakszerűen ismerteti az új buszpályaudvar zezugait, mint a jeruzsálemi kollégái mondjuk az óváros utcácskáit.

A filippinók zöldség- és fűszerboltjainak, pénzváltóinak, éttermeinek utcáját elhagyva, lemerülünk a második, az első és a zéró szintre. Vergilüsünk meséiből kiderül, itt lett volna a helyi buszok pályaudvara, de logisztikai és anyagi problémák miatt ez a terv bedőlt. A több ezer négyzetméternyi tér ma üresen áll. A legalsó szint egyik felén az egyik busztársaság járművei parkolnak, de a többi denevérek laktak barlang. Meglepetések persze itt is

érek minket: a több ezer fő befogadására épült óvóhelyek folyosóján egy Chábád Lubavicsi imaház és a lifttel szemben: egy árva piszoár.

A lifttel visszatérünk az életbe, a nyüzsgő felső szintekre. Itt működik a Block, a város egyik legismertebb diszkója; egy színház, amely a szociális kommunikációt tűzte a zászlajára; tetováló- és fodrászsalonok; festők, designerek, szobrászok műtermei; egy hatalmas galéria, ami most éppen üresen áll; egy tai-chi terem sok kis keleti gyerekkel, és egy katolikus közösség. Az UNITAF irodája is megfér közöttük – a szervezet az illegális bevándorlók gyerekeiért dolgozik. Megállapodásuk van a rendőrséggel, akik elkerülik ezt a helyet azért, hogy a szülők háborítatlanul együtt lehessenek óvodáskorú gyerekeikkel. Persze bevándorlók az önkéntesek is.

Sétálunk tovább. Itt, az egyik eldugott folyosón van a Levinski-klinika. Dél-Tel-Aviv szexmunkásainak (Jonatán hívta így

őket). A hosszú külföldi utakról hazatérő izraeliek között is népszerű a rendelő szolgáltatása, mert a szűrés anonim és ingyenes.

Nem hiszem, hogy a tahana merkazit gazdasági sikersztori lenne. De ha már itt áll üresen, miért ne fogadná be a civil szerveződések, akik nem tudják megfizetni Tel-Aviv brutális bérleti díjait? Ezek itt szinte ingyen otthonra lelnek. A kedvencem a Jung Jiddis nevű... klub? könyvtár? színház? vagy koncertterem? Elfoglalt vagyok, többször jártam már itt. A terem lelke, Mandy Gahan, a színész, jó barátom. Furcsa élményeket őrzök a helyről.

Koncertre emlékezem – jiddis bölcsődalokból. A terem födéme épp a távolsági járatok rámpája. A dalok közötti csendben néha átdübögött fölöttünk egy-egy busz. Ez a hatás a helyhez tartozik. Mandy beépítette az Eszter könyve című purimi one-man-show-jába is. Jiddis, héber, angol kavarék nyelvű performance volt. A képekből kiderül talán, milyen frivol és impulzív... Két fiatal prágai filmes forgatott épp egész estés dokumentumfilmet

a buszpályaudvarról. A színház után klezmer, balkáni, cigány, szóval kelet-európai zenére partiztunk és én voltam a DJ. (Nem bírtam ki, hogy ezt ne meséljem el.) Azt hiszem, helyesbitenem kell! Mégis csak vannak az új buszpályaudvarnak titkos kincsei: a színei. Ebbe a csúnya, nagy dobozba be van zárva egy helyre az a kulturális sokszínűség, ami Tel-Aviv egyik nevezetessége. Elhetünk persze nélküle, a saját kultúránkat, világunkat etalonnak tekintve. Átvághatunk ezen a városi dzsungelen, körül se nézve, de ez akkor is itt van, és néhány ezer embernek az életet jelenti.

Végül felérünk a hetedikre. Ide besüt a nap is. A falakat Izrael leghíresebb, hírhedtebb utcaművészeinek képei díszítik. Ezek a graffitik protestálnak. Agresszív, humoros vagy egyszerűen csak látványos formában tüntetnek a színek mellett, a színes világról, a színes társadalomról. Elrohanhatunk mellettük vagy megtorpanhatunk. A Louvre vagy a Prado képei a múltból üzennek, ezek a nagy ordító felületek pedig a jelenünkből: itt vagyunk! ■

Vízért, borért utazzunk a Golánra!

EGYNAPOS KIRÁNDULÁS CHARDONNAY-KTÓL AZ ÉDEN VIZÉIG

A Golán-fennsík rengeteg látnivalót kínál az utazónak, és ha rövid, egynapos útra indulunk, ajánlott témák szerint választani a sok-sok érdekes, vonzó célpont közül. Például ahogyan legutóbb tettük: vizek és borok nyomában, hiszen mindkettőből bőven akad ezen a vidéken.

..... Markovits Mária

Kirándulásunk kevésbé ismert (így nem annyira felkapott) első állomása En, azaz Ein Almin, vagy másképpen: „A tiszték fürdője”. Ha igazán idillikus, a világ szemétől távoli helyen akarjuk múltatni az időt, ez a hely kitűnő választás.

A goláni Bét Hámechesz (Vámház) kereszteződéstől a 888-as úton délnek tartunk, és mintegy három kilométer után egy földútra térünk; jobbra-balra kanyarog, szép kilátást nyújt a halastavakra, míg egy ligethez érkezünk – eukaliptuszok, fűgefák és málnabokrok közé. Kiszállunk az autóból, és gyalog haladunk tovább, lépcsőkön ereszkedünk le a vízhez. A dús növényzet rejtekében gazdag ásvány- és vastartalmú, bazaltkövekre csordogáló forráshoz érkezünk, amely eléggé kismértetű, téglalap alakú medencét táplál. Tisztek fürdőjének is nevezik, ugyanis 1949 és 1967 között a szír hadsereg Golánon állomásozó tisztjeinek ez volt az exkluzív fürdőhelye.

Ottlétünk idején melegen sütött a nap, a medence jéghideg vízében fürödték, úszkáltak; sátorozókkal is találkozunk. Távoll voltunk a világ zajától, a fák árnyékában megleltük a tökéletes csendet, amit a forrás csobogása tett még meghittebbé.

Következő célpontul a Golán-fennsík három, nemzetközi hírnevet kivívott borászata közül a legmagasabb pontszámot (a lehetséges 5 pontból 4,9-et) elért Bazelet Hágolán, azaz a Golán bazaltja nevű választottuk.

A 91-es országúton közelíthető meg, a Kidmat Cvi nevű, 480 méter tengerszint fölötti magasságban, 1981-ben alapított településen található.

Annak ellenére, hogy kevesebb, mint húsz éve, pontosabban 1998-ban alapították, cabernet sauvignon, chardonnay és merlot borai máris sikerrel szerepelnek a nemzetközi versenyeken.

Hangulatos, barátságos látogatóközpontjában nem csak az alapító Joáv Levi sikertörténetét hallgathatjuk meg, hanem megcsodálhatjuk a világ jelentősnek számító versenyein szerzett arany-, ezüst- és bronzérmeket, az előkelő helyezést igazoló diplomákat, izelgethetjük a finom nedűt, vásárolhatunk, nézelődhetünk. A kóstolgatás közben kapott magyarázatok közül különösen érdekesnek találtam, hogy chardonnay boruk kétféle szőlőből készül: az itt, a Golánon termesztett szemek nedűjéhez a mintegy 4-500 km-re, a Negev sivatag déli részén, a Ramon hegyen érlelt gyümölcs levét adagolják. Tanúsíthatom, hogy királyi ital!

A borpince és környéke hívogató – érdemes idelátogatni! Mottójuk: „A titok a talajban található.”

Miután évek óta ezt a vizet részesítem előnyben, sőt főzésre, kávékészítésre is használom, éppen ideje volt meglátogatni a forrását. Népszerű izraeli ásványvízről van szó, palackozva „Mei Eden” néven forgalmazzák, ami tulajdonképpen: „Az Eden vize”. És valóban az, sőt a hely, ahonnan származik, az is maga az Édenkert.

A forrást Szalukia-forrásoknak is nevezik. Az izraeli ásványvizek közül a legmagasabb helyen, 445 méter tengerszint fölötti magasságban ered, amihez hozzáadhatjuk a Kineret tó szintjét, azaz a mínusz 214 métert, hiszen a tóhoz mérten fekszik csak igazán magasan – és persze, minden relatív.

Az autót a Kacrinhoz közeli lelőhely bejáratánál kell hagynunk. A tíz-tizenöt perces gyalogséta talán kicsit tovább tartott, mert a szépségnek nehéz ellenállni, és fényképezni kellett, illetve időt hagyni, hogy a szemünk-szívünk beszippanthassa a hely varázsát.

A park bejáratánál – mint egy földre fektetett célszalag – bibliai idézet várt, az Énekek Énekéből (4:12), amely Károli Gáspár fordításában így hangzik: „Olyan, mint a berekesztett kert az én gümöm, jegyesem! Mint a befoglatott forrás, bepecsételt kútforrás!”

Itt aztán nem tartják kordában a növényzetet – emiatt szebb, gazdagabb; és bizonyára az Édenkertben sincsenek kerécszek.

A parkban tett sétánk alatt sűrűn találtunk hatalmas kövekre vésett üzeneteket, magyarázatokat, idézeteket, magvas gondolatokat. Avivit Gera írta-mondta: „Ez a forrás a Föld áldása és áldásában az ember részesül.” (Héberül: ádamám = föld, ádamám = ember.)

Ugyancsak Avivit Gera: „A föld emlékezik... kiszabadítja önmagából a vízcseppeket... feléleszt mindent a föld felszíne felett.”

„Abban a pillanatban, amikor felfedeztem ezt a forrást és megvizsgáltam a tulajdonságait, összetételét, megértettem, hogy kincset találtam.” Ez utóbbit a forrás felfedezője, Mose Hameiri biológus mondta, aki 1980-ban megalapította a Mei Eden társaságot, majd 1983-ban Kacrinban a lelőhely vizét palackozó és forgalmazó üzemet.

1998-tól kezdődően kibővítették az üzem tevékenységét, ennek eredményeként az ásványvizet ma már a világ 16 országába exportálják.

Ha kikapcsolódni vágyunk, gyönyörű környezetben szeretnénk feltöltődni, mi sem könnyebb: irány a környék és rövid idő alatt megközelíthető hamisítatlan Édenkert, a Szalukia-források festői vidéke.

A Golán-fennsíkban azonban nem csupán vizek és borok vannak. Ezerféle más meglepetéssel is várja az iránta érdeklődőket. Legközelebb tovább folytatjuk a kirándulást! ■

FOTO: MARKOVITS MÁRIA

Az ismeretlen megmentő

GRÜNHUT ÁRON, A „SZLOVÁK SCHINDLER” ÉLETE

Minden évben elhatározom, hogy idén végre nekiállok felfedezni a családfámat. Kik is voltak valójában a Grünhutok? Mivel Magyarországon és Izraelben is mindig gond volt a név kiejtése, arra a következtetésre jutok, hogy ez minden bizonnyal egy roppant ritka, sok titkot sejtető név. Aztán persze a Facebook sokatmondóan meghazudtol. Mindenestre amikor a szerkesztőségéből felkérnek, hogy írjak Grünhut Áronról, látatlanban is igent mondom.

..... Grünhut Éva

Mindannyian jól ismerjük Oskar Schindler vagy Raoul Wallenberg történetét. De keveseknek cseng ismerősen olyan hősök neve, mint Elak Béla, aki diplomáciai mentessége révén szabadon furikázhatott Budapest utcáin, és behúzhatta kocsiába a legrosszabb állapotban lévő zsidókat, hogy aztán védett házakba szállítsa őket. Vagy Wilhelm Bachner, aki egy varsói náci gyár vezetőjeként hamis igazolványokat, valamint munkalehetőséget biztosított zsidóknak, megmentve őket a haláltáboroktól. És Grünhut Áron. Sokszor elgondolko-dom, miféle bátorság, motiváció és kockázatvállalás jellemezte őket, tudva, hogy tetteikkel saját maguk és családjuk életét is veszélybe sodorják.

Korai évek

Grünhut Áron kiterjedt, vallásos ortodox családba született 1895-ben Pozsonyban. Édesapját korán elvesztette, és hogy tanulmányait befejezhesse, fiatalon munkába állt, saját vállalkozást indított. 1919-ben feleségül vette Etel Vosnert, egy gazdag zsidó család lányát. Öt gyermekük született: Otto, Leo, Jozef, Benjamin és Viliam.

A népes Grünhut család idillikus fényképe a századelőről.

A 1910-es évek a szlovákiai zsidóság aranykorát jelentették. Az 1918-ban megalkult Csehszlovák Köztársaság Pozsonyában 8-9000 fős közösség működött, tagjai aktív szociális, kulturális és vallási életet éltek. Klubok és oktatási intézmények alakultak; jesivák és egy új zsinagóga is épült.

Am Csehszlovákia meggyengülésével a huszadik századi pozsonyi zsidó aranykor lassan véget ért; a köztársaság a 30-as években végleg felbomlott, a helyét átvevő Szlovák Autonómia pedig zsidóellenes törvények bevezetésével nehezítette meg a közösség életét.

Viharfelhők gyülekeznek

Európai utazási során Grünhut megtapasztalta a politikai helyzet radikalizálódását, és ez súlyos aggodalommal töltötte el. A többséggel szemben már az elején úgy gondolta, hogy Hitler megerősödése komoly veszélyekkel jár, és gyors lépésekre szánta el magát. Közvetlenül az Anschlus után köpcsenyi (burgenlandi) zsidókat utaztatott Szlovákiába, ezzel megmentve őket a biztos haláltól; sántortáborokat épí-

FOTO: WIKIPEDIA, ARONGRÜNHUT, GÖRG, GRÜNHUT CSALÁD

Grünhut Áron és felesége, Etel. A sors nem kímélte az ő családjukat sem.

tett hontalan hirtorsosainak, amíg Palesztinába való kiutaztatásukat szervezte.

Amikor Nicholas Winton, brit diplomata vonattranszportokat kezdett szervezni zsidó gyerekek megmentésére, Grünhut azonnal kapcsolatba lépett vele. Elintézte, hogy pozsonyi gyerekek is csatlakozhassanak az úthoz. A közösség rabbijaival együtt hosszas vívódás után tíz gyermeket választottak ki – köztük egyik fiát. Sikerült dokumentumokat szerezniük nekik, és gondoskodtak róla, hogy időben érkezzenek a prágai állomásra, ahol csatlakozhattak Winton vonatához.

Mindannyian túlélték a háborút. Az egyikük Weiss Tibor, későbbi jeruzsálemi főrabbi, a másik pedig Paul Kohn, a Jerusalem Post újságírója lett.

A mentőakció

Legdrámaibb mentőakciójába 1939-ben vágott bele. Célja az volt, hogy minél több halálrítélt zsidót Palesztinába juttasson a tengeren keresztül. Grünhut saját életét is kockára tette: titkos küldetésben vett részt az akkori brit konzul kérésére, aki nem állt nagy zsidóbarát hírében. A konzul Palesztinába való beutazási engedéllyel viszonozta a „szívességet”. Végül 1939 júliusában két gőzhajó indult el a pozsonyi kikötőből, a Queen Elizabeth és a Dusan Cár, 1365 fővel a fedélzetükön. Nemcsak Szlovákiából, hanem Magyarországról, az egykori Ausztriából és a mai Csehország területéről, sőt Lengyelországból is érkeztek utasok. Az előzetes tervek szerint hat nap alatt jutottak volna Palesztinába, de a bolgár határőrség feltartotta a menekülteket, a visszafordításukkal fenyegetőzve.

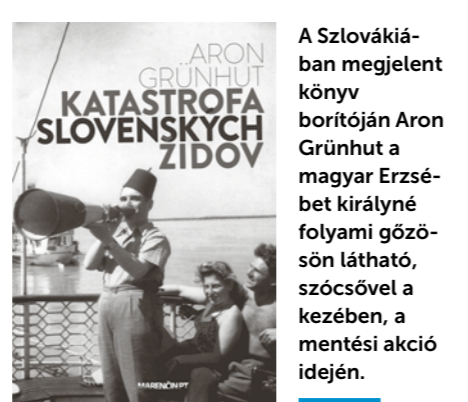
nekülnie. Szabadulása után ő is átszökött és csatlakozott hozzájuk. 1944-ben azonban a magyar titkosrendőrség felfedezte kilétét, és megkezdődött a harc saját élete megmentéséért. Védellemezője Zima Emánuel volt, aki az egykori csehszlovák nagykövetség épületében rejtegette Grünhutot, több más zsidóval együtt. Mindannyian túléltek a bujkálás.

Sok száz szlovákiai zsidót mentett meg a pusztulástól. A képen az első 10 gyermek, akiket sikerült Angliába juttatnia.

Végül nyolcvanhárom keserves nap után érkeztek meg Haifa kikötőjébe. Egy biztos: Grünhut nem ismert lehetlent. Ahogy annak előtte az üzleti életben nem félt kockázatot vállalni, úgy a mentések során sem. A háborút megelőző években, 1938–39 között sikerült megnyernie egy informátort a belügyek osztályáról, hogy az onnan szerzett információkkal segítse a zsidó fiatalokat az utcai összecsapások során. Egy másik esetben, amikor ideiglenes helyet keresett fagyoskodó hiteársainak, egy bezárt vendéglő tulajdonosaival egyezett meg egy rövidtávú bérletéről. Hogy kik voltak a tulajdonosok? Egy náci testvérpár.

Kockázatvállalása és vakmerősége kritikákat is vont maga után: számos zsidó vezetőségi tag túl veszélyesnek tartotta akcióit, és megpróbálták Grünhutot letartóztatni. Amikor azonban megérkeztek az első táviratok a menekültektől, melyben beszámoltak sikeres partot érésükről, a vádakat ejtették, és a vezetőség arra kérte Grünhutot, hogy szervezzen új transzportokat – de ekkor már túl késő volt.

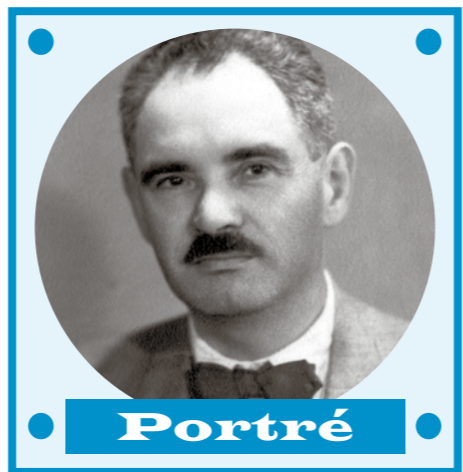
A háborút túléltek ugyan, ám a család sorsa ezzel nem fordult jobbra. A legidősebb fiú, Grünhut Áron Ottó 1947-ben meghalt Haifától északra, ahol zsidó falvak létrehozásában segítettek. Egyik éjjel faházat beszurranók gyújtották fel, ott lelte halálát. A második fiú, Leo, a csehszlovák hadseregben harcolt, megjárta Líbiát és Normandiát is, ahol súlyos sérüléseket szerzett, de túlélte a világháborút. Később gyémántkereskedéssel foglalkozott Londonban, halálát egy, a háza előtti rablótámadás okozta. Jozef Akiva ígéretes futballtehetség volt, azonban egyik mérkőzése során halálosan megsérült. Őt a pozsonyi orthodox temetőben helyezték végső nyugalomra. Viliam az izraeli hadseregben szolgált, a Golán-fennsíkron volt bevetésen, amikor egy kézigránát felrobbanásakor súlyos sérüléseket szerzett. Huszonegyedik születésnapján hunyt el. Benny híres építész lett – ő az egyetlen életben maradt Grünhut fiú. Jelenleg Floridában él.

A Szlovákiában megjelent könyv borítóján Aron Grünhut a magyar Erzsébet királyné folyami gőzcsónán látható, szöcsövel a kezében, a mentési akció idején.

Megmentőből üldözött

Grünhut visszatért Szlovákiába és a családjá mellett maradt a háború első éveiben. A zsidó Központi Irodának dolgozott, és aktívan részt vett az ellenállásban. Végül is a szlovák hatóságok tartóztatták le, pár hónapot bebörtönözve töltött, mielőtt családjának sikerült Magyarországra me-

Grünhut Áron félelmet nem ismerve saját biztonságát is kockára tette, hogy segítsen hirtorsosain.

nekülnie. Szabadulása után ő is átszökött és csatlakozott hozzájuk. 1944-ben azonban a magyar titkosrendőrség felfedezte kilétét, és megkezdődött a harc saját élete megmentéséért. Védellemezője Zima Emánuel volt, aki az egykori csehszlovák nagykövetség épületében rejtegette Grünhutot, több más zsidóval együtt. Mindannyian túléltek a bujkálás.

Élet a háború után

A második világháború után a család visszatért Pozsonyba, ahol Grünhut megint elkezdett nemzetközi kereskedelemmel foglalkozni, ezúttal libamáját exportált Franciaországba. Az 1948-as kommunista hatalomátvétel után Izraelbe emigráltak. Grünhut itt is aktívan bevonódott a közösség életébe, az egykori Pozsonyi Zsidóság Egyesületének elnökeként és a későbbi jeruzsálemi Pozsonyi Zsinagóga (Heichal Pressburg) adminisztrátorként. Továbbra is kapcsolatban állt a Pozsonyban maradt közösséggel, és próbált adományokkal, kegytárgyak küldésével könnyíteni a helyzetükön. 1966-ban oda is utazott, hogy segítsen a zsidó temető megmentésében, amit a kommunista rezsim elbontásra ítélt. A városigazgatás végül felhagyott a tervvel, ami részben Grünhutnak is köszönhető.

A háborút túléltek ugyan, ám a család sorsa ezzel nem fordult jobbra. A legidősebb fiú, Grünhut Áron Ottó 1947-ben meghalt Haifától északra, ahol zsidó falvak létrehozásában segítettek. Egyik éjjel faházat beszurranók gyújtották fel, ott lelte halálát. A második fiú, Leo, a csehszlovák hadseregben harcolt, megjárta Líbiát és Normandiát is, ahol súlyos sérüléseket szerzett, de túlélte a világháborút. Később gyémántkereskedéssel foglalkozott Londonban, halálát egy, a háza előtti rablótámadás okozta. Jozef Akiva ígéretes futballtehetség volt, azonban egyik mérkőzése során halálosan megsérült. Őt a pozsonyi orthodox temetőben helyezték végső nyugalomra. Viliam az izraeli hadseregben szolgált, a Golán-fennsíkron volt bevetésen, amikor egy kézigránát felrobbanásakor súlyos sérüléseket szerzett. Huszonegyedik születésnapján hunyt el. Benny híres építész lett – ő az egyetlen életben maradt Grünhut fiú. Jelenleg Floridában él.

Grünhut visszatért Szlovákiába és a családjá mellett maradt a háború első éveiben. A zsidó Központi Irodának dolgozott, és aktívan részt vett az ellenállásban. Végül is a szlovák hatóságok tartóztatták le, pár hónapot bebörtönözve töltött, mielőtt családjának sikerült Magyarországra me-

Élettörténetének megismerése után most már biztos belefogok a családfakutatásba. Ha nem ma, akkor holnap. ■

Az élet mint olyan

KÚTVÖLGYI, KERN ÉS MÁRTON ANDRÁS A CAMERI SZÍNHÁZBAN

A Vígyszínházból érkezett *Az élet mint olyan* Hanoch Levin darab kétszer is színpadra került Tel-Avivban, a Cameri színházban Ilan Eldad rendezésében, Kútvölgyi Erzsébettel, Kern Andrással és Márton Andrással. Telefonon, kávészünetekben és a színházi folyosón Vadász Éva kérdezte őket a darabról, a házasságról mint olyanról és Kern Andrást – egy kicsit – a zsidóságról is.

Ilan, mennyire vevő a magyar közönség egy izraeli szerző darabjára Budapesten?

Ilan Eldad: Ez sorskérdés, mert a fordítástól is függ a darab sikere. Orbán Eszter fordította angolból, és ebben az esetben Parti Nagy Lajos írta át a szöveget, akivel már azelőtt háromszor dolgoztam. Ő egy zseni. Fordító- és írózseni. Élvezet vele dolgozni. A fordításnak a helyi közönség számára érthető, izgalmas anyagnak kell lennie, nem pedig olyasminek, amin a néző mondatról mondatra érzi, hogy melyik nyelvből lett fordítva. Ő úgy ültette át Hanoch Levin héber szövegét magyarra, hogy minden egyes mondatra úgy reagál a közönség, mintha az eredeti nyelven hallaná.

Miről szól ez a tragikus komédia, ami már túl van a 160. előadáson?

Kútvölgyi Erzsébet: Éjszaka van, és a férj fölriad, hogy infarktusra van, a feleség meg ott alszik mellette. Minden változik a világban, a madarak, a természet, de a feleség megváltoztathatatlan. Meg a csöpög WC-tartály, a bádogn Niagara, azok sem változnak. És Leviva, a feleség ráadásul még jól is érzi magát alvás közben. Mintha sielne álmban. Irritáló ez a férj számára, és azt mondja: Na ne! Kilököm az ágyból és elmegyek. Szóval elhatározza, hogy elmegy, és a hátralevő életét boldogan fogja leélni. A feleség mindent megpróbál, hogy ne menjen el. Először olyan hitetlenkedve kérdezi, hogy miért? Hát mit rontottam el, hát mondd el! És a férj, Jona, egyszer csak kimondja, hogy gyűlöllek.

Mi a boldog házasság titka?

Kútvölgyi Erzsébet: Figyelem, türelem, empátia. Ezen múlik a hosszú házasság. Ha szerelemmel kezdődik a házasság, akkor nincs baj, mert akkor jön a türelem, a figyelem és az empátia. Ha úgy kezdődik, hogy menj hozzá, mert biztos életed lesz, meg olyan szép villája van, akkor nincs figyelem, se türelem, sem empátia. Türelemmel kell elviselni, hogy felnőtt ember a társam, nem az anyja vagyok, nem a testvére vagyok, nem megváltoztatni akarom, hanem élni vele.

Én boldog házasságban élek, Zsolttal harminckét éve húzzuk. Van két nevelt lányom és két fiam. Az első házasságom hét évig tartott és az is nagyon boldog volt, de látod, lehet, hogy a három komponensből, a megértésből, az empátiából és a türelemből az egyik nem működött. Talán az én részemről. Soha nem lehet tudni.

Kern András: Én azt nem tudom megmondani, mi a titok, de azt hiszem, jó sokat kell veszekedni. Nem szabad egyetérteni. A bulvárujságokban divat azt írni, itt van az álmopár. És akkor lehet látni egy nőt meg egy férfit a képen és olvasni, hogy ekkora szerelem nem volt a világom meg, és akkor én mindig azt mondom, hogy ezek holnap el fognak válni. Aztán ha nem is holnap, de két hét, egy hónap múlva el is válnak. Aki álmopár, az elválik.

Nem kell álmopárnak lenni! Veszekedő párnak kell lenni! Ez miért van idevéve? Ez miért ilyen színű, az miért olyan színű? Ezt ne igyam meg! Azt tegyem arrébb! Ezt öntssem le, azt vegyem le magáról, öneki adjak interjút, ne magának, ne nézzek úgy magára, maga ne nézzem úgy rám, ezt is mossam el, ezt pedig vigyem le! Mégse kívántam soha a francba a házasságot. A veszekedés szórakoztató eleme a házasságnak.

Van szerepe a hitnek a házasságban?

Kútvölgyi Erzsébet: A férjem családja református, tele lelkesekkel. Az első férjem félig zsidó, félig katolikus. Én református vagyok. Tehát minden valást ismerünk, egyiket sem gyakoroljuk, templomba nem járunk, és hihetetlenül tiszteljük a vallásokat. A New Yorkban élő fiam felesége egy szefárd zsidó családból jön. Úgy tudunk rálátni a vallásokra, hogy pontosan tudjuk, ha zsinagógába, református vagy katolikus templomba megyünk, mit kell tennünk.

Márton András: Szerintem bárki bárkivel házasonjon. Teljesen mindegy, hogy milyen hitű, milyen nemű. Nincs kifogásom semmi ellen. Szeretem, ha az emberek megismerkednek egymással, csokolóznak és összeházasodnak.

Kell-e, lehet-e együtt élni a házasság előtt?

Kern András: Kicsit éltünk együtt Judittal is azelőtt. Előtte pedig viszonylag sok barátnóm volt. Későn, huszéves voltam már, amikor elkezdtem csajozni. Így alakult. Szerelmes voltam azelőtt is mindenféle lányokba, de nem vesztettem el a szüzességemet. A főiskolán volt egy menyasszonyom és azzal kvázi jártam, hosszú ideig, aztán az abbamaradt, és jött egy hat-nyolc év, amikor mindenféle lányokat kergettem és kalandjaim voltak, egyéjszakások, kétéjszakások vagy hároméjszakások. Sok. Sokszor. És aztán jött Judit.

Márton András: Én már gimnazista koromban vad szerelmi kalandokba hajszoltam magamat. Olyan mulya kisfiú voltam. Aztán hirtelen nagyon elpimaszodtam. Mindenféle pimaszságokat csináltam a lányokkal. Ezt le is írtam a könyvemben, szerelmes alkak vagyok. Inkább a megszerzés érdekelt mindig.

Mennyi ideig van a testiségnek igazi súlya a házasság előtt és alatt?

Kútvölgyi Erzsébet: A szerelem első hajnalán reggel úgy kelünk, éjjel pedig, amikor hazaérkezünk, megint letejük egymásról a ruhát. Ebben a korszakban akár négyöt összebújás is kijut egy napra.

Aztán összeköltözünk, aztán összejön és teherbe esem.

Akkor egy bizonyos szakasz után marad a napi nulla. Aztán a szülés után megint csenünk kettőt. Aztán ez redukálódik egyre, és ahogy növekszenek a gyerekek, milyen pillanatokat les magának a házastárs? Hiába szeretné, ott van négy gyerek!

Amikor pedig kirepülnek, akkor fölpepszdül újra egy kicsit az élet. Akkor jön megint egy felmenő ág, de 67 évesek vagyunk. Már nem arról van szó, hogy reggel, délben, este, mert a szexus az jó, az kivédhetetlen, az fontos, de a nőknél a gyerekszülés valahogy elveszi azt az örült vágyakozást.

Ezért veszélyes, ha egy nő szerelembe esik. Mert újra jön az örült vágyakozás, és nem tudja rendesen elfojtani.

A férfi nagyon gyakran pánikba esik, mert a megszokott illat, test, gerincvonalon az már nem izgatja fel annyira, hogy bizonyítani tudja, hogy ő férfi. És ezért megy el. De az nem szerelem. És ekkor mondja az okos nő, édes öregem, ha neked az öröm, menjél csak, betegséget haza ne hozzál.

A bibliai idők többnejűségét vissza kéne állítani?

Kútvölgyi Erzsébet: Én hagynám. Mert az egyik jól főz, a másik gyönyörűen mosolyog, a harmadiknak szép a lábfeje. Híszek abban, hogy a nők meg tudják érteni egymást. Én hiszek abban, ha az emberek többet beszélnének, megértőbbek, empátikusabbak, türelmesebbek lennének, akkor nem lenne baj a többnejűséggel. Ha okosak a nők, a többnejűk, akkor hülyét is csinálhatnak abból az egy férfiból.

András, ön soha nem rejtette véka alá a zsidóságát.

Kern András: Miért rejtettem volna?

Ilan Eldad, Kern András, Kútvölgyi Erzsébet és Márton András a Cameri színházban a színpadon és a kullisszák mögött.

A balagán földje

..... Halmos László

Az El Al római járata simán földet ért a lodi repülőtér betonján. Nem, 1973 júliusában még nem hívták Ben Gurion repülőtérnek, hiszen a későbbi névadó még Szdé Boker kibucban élt.

Ezzel a géppel érkeztem 24 évesen álmaim földjére: Izraelbe. Karórát már a gépen előreállítottam egy órával, a jeruzsálemi időre. Este tíz óra volt. A magam és minden ösöm nevében elmondott sehechiánu áldás után beléptem a repülőtér utascarnokába.

Eliézer Even ר"ח hamar kiválasztott a sorból, amelyben már sok orosz olé állt. Néhány mondat után megértettem: a magyar alija felelőse név szerint ismerte mindazokat, akiknek bármi közük volt a pesti zsidósághoz, a fél-legális írvit-tanuló körökhöz, a Rabbiképző körüli és más csoportokhoz.

Megkaptam az olé-igazolványomat is: a tisztviselő elismeréssel nyugtázta, hogy héber betűkkel írom alá. Négyszáz lírát is kaptam, elsősegélyként. (A sékelt csak évekkel később vezették be.)

Csak családom tagjait hiányoltam, akik már értesültek jöttömről.

Másnap találkoztam Pinchással, apám unokatestvérével. A kéznyújtás és az üdvözlő salom utáni első mondata így hangzott: „Hájá balágán.”

Pinchász, aki valamikor Lajos volt, a harmincas évek óta élt Erebben, és a második világháborút a brit hadseregben szolgáltatta végig, magyaráztaként hozzáfűzte: Balágán... hogy is mondjam... az ugyanaz, mint angolul a „mess”. Hogy

mondanád magyarul? – kérdezte, remélve, hogy meg tudom fejteni első izraeli rébuszomat. „Rendtelenség, széjjelenség, zűr?” – próbálkoztam.

Az az, nagyszerű! – lelkesedett újonnan megismert rokonom. A gépedet délután ötre vártuk, de nem érkezett meg. Este hét felé szétszéledtünk – mentegőzőtől.

En pedig tanultam valamit. A három hónapos ulpán Máábárot kibucban a vége felé járt. Október volt, 1973 októberére. Ros hásaná után egyre gondterheltebbé váltak az arcok. „Gijusz” – mondogatták. Mint megtudtam, a görögösen hangzó héber szó jelentése: mozgósítás. „Jihje balágán” – hangzott el egyre-másra az ebédőben. Zűr lesz. (Hájá – volt; jihje – lesz.)

Az lett. Jom kipur napján ránk tört a háború.

Meglepetésemre a szót csak én értettem, hanem az ulpánon túlsúlyban lévő orosz olék is. Ott és akkor tudtam meg, hogy a szót Oroszországból hozták. Az orosz-jiddis kifejezés állítólag bódét, kioskot jelent. Azt is mondják, hogy a szó a sokáig török uralom alatt állt Balkán ne-

véből származik, ahol a rend és a szervezés nem mindig áll a helyzet magaslatán.

Vagy másutt keressük a megoldást? A magyar nyelvben meghonosodott „balhé” kifejezés a héber báláhá (בלהה) szóból lett, ami rémséget jelent. Ha meg-gondoljuk, a balágán nincs is messze a balhétől...

Az orosz a h hang helyett g-t ejt: Haydnt Gajdn-nak, Stockholmot Sztok-golmank ejti. Talán a balágán is a báláhából tért vissza a héber nyelvbe, orosz közvetítéssel?

Azóta eltelt több mint negyven év. A repülőtér és sok utca Ben Gurionról lett elnevezve, és Pinchász nagybátyám, aki azelőtt Lajos volt, sincs már közöttünk. De a balágán – בלגן – köszöni, jól érzi magát kis országunkban. Legyen az durvuló politikai vita a Kneszetben, óras várakozás a közlekedési dugókban, netán baleset, munkahelyi kérés vagy éppen serdülőkorú gyerek vagy unoka szobája – éjje balágán... kicsoda felfordulás...

Kedélyes szó, megszerettük. Megtanultunk együtt élni vele.

Soha rosszabb ne legyen. ■

FEDEZD FEL A HÉBER NYELVET

Rend a lelke mindennek!

Jelen számunk témája a balagan (בלגן), ami magyarul rendtelenséget, széjjeliséget, zűrözt jelent. Miről is szólhatna hát ez a rovat, ha nem a rendről.

Szinte minden szó, amely a rend fogalmával kapcsolatos, a SZÁMECH-DÁLET-RÉS (ד-ד-ר) hármasszóból származik.

Az alapszó a széder (סדר), ami rendet jelent, de a Pészách hagyományos ünnepi szertartásának is ez a neve.

A beleegyezést jelentő „rendben van” héber megfelelője: bőséder (בסדר). Ha pedig „minden rendben van”, akkor hákol bőséder (הכל בסדר). A napirend: széder jom (סדר יום); ha valami napirenden van, azt így mondjuk: ál széder hájom (על סדר היום).

A szidur (סידור), pontozás nélkül (סידור) rendezést, rendbeszedést jelent. Áni jocé löszidurim (אני יוצא לסידורים) – megyek az ügyeimet rendezni. Az ige nőnemben: jocét (יוצאת).

Szidurnak hívják a zsidó imakönyvet is, amelyben elrendezve állnak a hétköznapi és a szombati imák és zsoltárok.

A heszder (הסדר) vita, probléma meg-egyeztetése rendezése, inkább jogi érte-lemben.

A hírekben gyakran hangzik el a hesz-der tiun (הסדר טעון) kifejezés, magyarul vádalku: a gyanúsított beismeri a törvény-szegést, ennek fejében enyhébb büntetést rónak ki rá, akármilyen nagy gaz-ember. A jisivát heszder (השיבת הסדר) a hagyományos jesivát – Talmud-Tóra iskolát – kombinálja a katonai szolgálattal.

A nyomdai szedő héber megfelelője a szádar (סדר) volt: feladatát ma már a komputeres szövegszerkesztők látják el. (E sorok írója a hetvenes években még látta Deutsch bácsit, a szedőt, amint a másnapi Új Kelet betűit rakosgatta egy-más mellé a nyomda alagsorában...)

Ebből a gyökből képezte a héber nyelvújítás a miszdár (מיסדר) kifejezést, ami rendet jelent egy társadalmi csoport-ban: például lovagi, nemesi vagy egyházi rend. A miszdár cvái (מיסדר צבאי) viszont katonai parádé. És ha már a katonaságnál tartunk: a cává szádir (צבא סדר) sorka-tonaság, ellentétben a továbbszolgáló professzionális hadsereggel, amelyek a neve Izraelben c'vá kévá (צבא קבע).

Halmos László

B'NAI B'RITH Löw Immanuel Páholy

Beszámoló a Margoa Hotelben elhangzott előadásokról

SZEGÁLI SIMON, a jól ismert színész, humorista, idegenvezető Simon még mindig mesél címen tartott előadást. Önmagát így mutatta be: „Székely Laci-kezdtem, aztán átmentem Simon Szegáliba. Nőgyógyász akartam lenni, de Hitler megváltoztatta terveimet, és VI. kerületi strici lett belőlem.

1949-ben alijáztam, egy nevevi kibucban lettem földműves, de amit ültettem, megették a sivatagi rigók. Így lettem madárijesztő. Aztán a drámais-kola és Zeneakadémia következett, operaeékes lettem. Erre tönkrement az Opera. Így kultúrtsizt lettem egy utasszállító hajón, de eladták a hajókat. Majd jött az idegenvezetés – de jöttek a háborúk is: a 67-es, a 73-as, a 82-es, egy pár autóbusszobbantás, és meghalt a turizmus. Írtam a Hét Tükre című világhírű hetilapban – erre tönkrement az újság.

Az eddigi legsikeresebb karrierem az előadástartás a magyar nyelvű klubokban. Az Istenért, csak éljenek a klubtagok 120 évig!”

SCHLESINGER HANNA előadásának címe: Élni és élni hagyni. A szeretet szerepe a zsidóságban.

Schlesinger Hanna a kiválasztott nép témájáról beszélt, elemezte az isteni parancson keresztül a zsidó nép meghatározott magatartását. „Ne állj bosszút és ne tarts haragot néped fiaival, szeresd felebarátodat, mint ten-magadat.” (Mózes 3. 19:18)

Hangsúlyozta, hogy minden rossz-hiszemű híresztelés ellenére egyikünk sem gondolja, hogy másokon való ural-kodásra lettünk kiválasztva. Semmiféle előjogunk nincs másokkal szemben, de a kötelesség és felelősség különleges terhét viseljük, mely egyedül minket terhel a népek között. Az Örökkévaló szemében minden ember egyenlő és minden zsidó felelős a sorsáért.

Egervári Vera

FEBRUÁRI PROGRAM

■ FEBRUÁR 14. kedd délután 5 óra Zsámboki József gazdag életútjáról beszél és beszélget feleségével, az operaeékesnő Rutival. Egy világhí-rű operaeékesekkel készített kon-certfelvételből Grünbaum Gyuri vetit majd részleteket.

■ FEBRUÁR 21. kedd délután 5 óra Dr. Máté András neurológus előadá-sának címe: Újdonságok, érdekessé-gek az orvostudományban.

Ámira a neve szerint le-hetett volna népünk le-ányzója, hiszen ez egy héber név is.

De Ámira nem zsidó és nem is keresztény. Libanonban szü-letett, és nem is a fővárosban, Bejrútban, hanem valami kis faluban a hegyek között.

Ámira szüleitől a muszlim vallást örökölte.

Mi ketten, asszonykámmal egy üzemet vezettünk Syd-ney gyönyörű városában, ahol öveket készítettünk a „rongy-szakma” részére. Mindez sok évvel ezelőtt történt, amikor nem Kinából jött még be a ruha.

Ámira 16 éves lehetett, ami-kor jelentkezett munkára. A haja fekete volt, szemei csil-logtak, mint két gyémánt. Új bevándorló volt, nem tudott angolul, sajnos a latin betűket sem ismerte, és számolni sem tudott. Az igazság az, hogy új munkásnőnk nem járt iskolá-ba. De Ámira szorgalmával ha-mar behozta a többi munkás-nőt. A többiek csúfolták, hogy kecskeszaga van, de ezt csak irigységből terjesztették róla.

Ámira két éven belül férj-hez ment. Megszületett kislja, Mohamed. Pár év elteltével ott hancurozott a többi gyerek között az éves karácsonyi ün-nepségen.

Ámira

Arje Singer elbeszélése

GRAFIKA: SALAMON SÁRA

A baj csak akkor kezdődött, amikor Ámira elkezdett do-hányozni. Oránként kiment a folyósóra cigizni. A munkafe-lügyelő-nőnknek ez nem te-zsett, és figyelmeztette őt.

Másnap Ámira már nem je-lent meg a munkában. Férje eljött a hétvégén, hogy felve-gye járandóságát, azóta nem láttuk Ámirát többé.

Közben bezártuk üzémün-ket. Az összes volt munkásnő-vel fenntartottuk továbbra is a kapcsolatot. Az egyetlen, aki-

nek nyoma veszett, az Ámira volt. Senki sem tudja, mi törté-nel vele.

Pár nappal ezelőtt egy társa-gásban beszélgettünk a jelen-legi háborúról az Iszlám Állam ellen. Szóba került, hogy elkép-zelhető egy helyzet, amikor az itteni muszlimokat megkülön-böztetik, és még deportálásról is beszéltek a haverok. Voltak itt is muszlimok által elkövetett terrorcselekmények. Egyszer két halálos áldozattal járt egy ilyen rettenetes eset.

Itt-ott bocsánatot kértek a vallás vezetői, de nagy részük továbbra is veszélyt jelent a keresztény vagy zsidó állampolgárokra.

Visszagondoltam kilenc-éves koromra. Akkor sárga csillaggal kellett az utcákon járom Budapest. Mi törté-nne, ha ilyen, vagy hasonló megkülönböztetést vezetné-nek be Ausztráliában? Pár hé-ten belül hajóra tennék az arab muszlimokat és visszaküldé-nek őket oda, ahonnan jöttek.

Engem a zsidóüldözés ide-jén keresztények bújtattak, akik megmentették életemet.

Tegyük fel, Ámira a fiával, Mohameddel megszökne az esetleges deportálástól. Csak minket ismernek, akik meg-menthetjük őket. Ott állnak a küszöbön. Talán életük is ve-szélyben forog.

Igen, válaszoltam baráta-imnak. Ilyen esetben befoga-dnánk Ámirát a fiával. Még akkor is, ha súlyos büntetés védené a jogtalan törvényt.

Mert ugyanúgy kell csele-kedni, ahogy az Igaz Emberek tették akkor Magyarországon. Életüket kockáztatták, hogy a jogtalan törvényt megaka-dályozzák. Bár kevesen vol-tak, de róluk vennék példát, és megmenteném Ámirát, a fiával együtt. ■

Búcsú Kertész Lilytől

Most kaptam a hírt.

Ma délután láttalak még. Nem beszélhettem Veled, már valahol messze jártál... Csak tehetetlenül néztem, amint nehezen lélegzel a farácscsal körülvevő ágyban. Né-mán búcsúztam Tőled, az igaz ba-ráttól. Fáj. Nagyon fáj. Hull a köny-nyem, pedig tudom, hogy most már sokkal jobb Neked.

– Elaludt – mondta Noga lánya telefonon, aki hisz abban, hogy va-lahol a messzeségben az édesanya boldog: lelke találkozik Auschwit-zban meggyilkolt szeretteivel, nagy-szüleivel, édesanyjával, kis húgával, öccsével és édesapjával is. Lilyke kis húga, Jutka copfját mai napig őrízte, amit a háború után házuk romjai alól kézzel kapart ki.

Nehéz elhinni, hogy Kertész Lilyke, az igaz ember, barát, író és tehetséges előadó itt hagyott ben-nünket. Még nem fogtam fel telje-sen. Családja, lányai – Judit, Noga, Ámira, unokái, dédunokái és bará-tai szívből gyászolják.

Drága Lilyke! Nyugodj békében, szeretett hazád földjében. Áldott le-gyen emléked.

Egervári Vera

A MAZSIHISZ programjánlatából:

Zsidó Kulturális Fesztivál

A magyar zsidóság sokszínű – és ez jól van így. A Magyarországi Zsidó Hitközségek Szövetségének régi hagyománya ez a sokszínűség: a neológia egész, tekintélyes története során a változó világ nyitott zsidóságának irányzata volt és az lesz a jövőben is. Ezért fontosak számunkra különösen a fesztiválok, a sokszínűség ünnepei – köztük a Zsidó Kulturális Fesztivál. Ezeknek az eseményeknek a forrágata, kavalkádja, a sokféleség harmóniájába oldódó hangzavar.

A nemrég megújult Zsidó Kulturális Fesztivál legfontosabb célja az, hogy bemutassa, hogyan, milyen forrásokon keresztül táplálták a zsidó zenei, irodalmi, köl-tészeti hatások a magyar magas- és közkultúrát – Heinrich Heine és Petőfi Sándor kapcsolatától kezdve a bárzongoróláson és a sanzonokon át egészen az alter-natív rockzenéig. De hozzátartozik a magyar vagy kelet-közép-európai zsidó kultúrához a Szól a kakas már és Bessenyei Ferenc Reb Tevéje is, az ezerarcú klez-merzene is, és még oly sok minden más. Bonyolult zenei és szövegkapcsolatok hálózata ez, amelyekben „török, tatár, tót, román” és a zsidó együtt „kavarog”.

Magyar, cigány, zsidó, német, szlovák és román motívumok tánca ez – ahogy az visszatérő vendégeink, a Besh o droM vagy Palya Bea zenéjében is megmu-tatkozik. De ugyanez mutatkozik meg Budapest, a zsidóságot befogadó, még mindig fiatal magyar főváros olvasztótégelyében a Nyugat zsidó költőtől Pajor Tamás radikálisan szelid zenéjéig. Ezek a kulturális kötelek kapcsolják össze elsősorban a zsidó diaszpórát Izraellel.

Nem lesz másként idén sem: a Zsidó Kulturális Fesztiválon mindenki hazatálal Kelet-Közép-Európa zsidó fővárosában, Budapestben. „A legnagyobb micve boldog-nak lenni” – hirdette a beszélni Naħman rabbi, a haszidizmus egyik legnagyobb tanítója. Ezt a legnagyobb micvét teljesíti be a Zsidó Kulturális Fesztivál idén is.

Figyeld az oldalunkat (<http://www.zsidokulturalisfesztival.hu/>) és csatlakozz hozzánk idén nyáron is!

GYERE HAZA AZ IDEI ZSIDÓ KULTURÁLIS FESZTIVÁLRA!

Magyarországi Zsidó Hitközségek Szövetsége

Ínycsiklandozás

SVÁT A ZÖLDSÉGES-GYÜMÖLCSÖS FINOMSÁGOK, A TU BISVÁT ÜNNEPÉNEK HÓNAPJA

Az év eleji hónapokban a piacokon megjelennek a szebbnél szebb gyümölcsök és zöldségek, melyek finomabbnál finomabb ételek ideális alapanyagai lehetnek. E havi receptajánlónkban Balázs Ibi babételei a tél végét idézik, Steiner Kristóf vegán ínycsiklandókat oszt meg velünk, Szabó Orsi fogásai pedig egyenesen a tu bisvát széderasztalra kíváncsognak.

Balázs Ibi receptjei

Argentín rakott bab

Hozzávalók: 600 g darált marhahús, 300 g áztatott száraz tarkabab, 1 felaprított nagy hagyma, olaj, 2 felaprított hegyes csipős paprika, 1 evőkanál paradicsompüré, szurokfű (oregánó), apróra vágott petrezselyemzöld, 1 evőkanál citromlé, só, 2 karikára vágott paradicsom

Főzzük meg a babot sós vízben. Kevés olajon, kevergetve pirítsuk 10 percig a húst és a hagymát. Egy másik serpenyőben kevés olajon pirítsuk az erős paprikát, adjuk hozzá a szurokfűvet és a paradicsompürét. Tűzálló edénybe tegyünk egy-egy réteg húst, babot, öntsük rá a mártás felét, szórjuk meg petrezselyemmel. Így folytassuk, míg el nem fogy minden. Locsoljuk meg a tetejét citromlével, tegyünk rá a paradicsomkarikákat. Közepesen meleg sütőben lefedve 20-25 percig süssük.

Pácolt bab sült gombával

Hozzávalók: 300 g éjszakára beáztatott szárazbab, fél liter víz, 1 teáskanál zöldségleves, 2 babérlevél, 1 evőkanál mustár, örölt bors, só, rozmarin, 1 csokor petrezselyem, 4 evőkanál száraz vörösbors, 3 evőkanál vörösborecet, 6 evőkanál olívaolaj, 250 g gomba, 2 magyoróhagyma, 50 g tökmag

A babot rozmarinjal és babérlevéllel ízesítve kis lángon puhára főzzük. A mustárt, borsot, sót, vörösbort, ecetet, olajat jól elkeverjük, és ehhez adjuk a megfőtt, forró babot. A maradék olajat felforrósítjuk, megpirítjuk benne a tökmagot, kiszedjük. Ezután a felaprított gombát, magyoróhagymát és a petrezselyem egy részét a forró olajban átfuttatjuk, megpároljuk. Végül a babot tányérokra tesszük, mellé adjuk a gombakeveréket, és megszórjuk a maradék petrezselyemmel és tökmaggal.

Steiner Kristóf receptjei

Pink drink

Kókuszkrémes céklaleves forrón vagy frissítőként

Hozzávalók (személyenként): 1 fejfőzött cékla, 1 csésze víz, örölt vagy friss gyömbér, szerecsendió, római kömény, koriander, 1 kiskanál agave- vagy juhar-szirup, fél konzerv (150 ml) kókusztej, 1 citrom vagy lime kifacsart leve, só, bors

A céklát forrásban lévő vízben másfél órát főzöm. (Ha előfőzöttet veszek, erre nincs szükség.) Apróra vágom, és egy keverőtábla halmazom, majd megszórom a fűszerekkel, mindentől egy apró csipettel, majd felöntöm a kókusztejjel.

A botmixer segítségével sűrű krémmé keverem, majd ha már teljesen homogén, apránként felöntöm vízzel, és folyamatosan krémesítem a mixerrel.

Ráfacsarom a lime-ot, megkínálom a sziruppal, megkavarom, és ha szükséges, megdobom még egy kis friss gyömbérről – remek szolgálatot tesz a fokhagymanyomó.

Lilakáposzta és édeskömény saláta

Vérnarancscsal, aszalt áfonyával, tormás-balsamecetes öntettel

Hozzávalók (személyenként): negyed kis fej lilakáposzta, negyed édeskömény, fél vérnarancs, 1 szár angolzeller, 1 újhagyma vagy egy kis darab póréhagyma, 1 evőkanál aszalt áfonya, petrezselyem vagy korianderzöld

A dressinghez: 2 evőkanál olívaolaj, 1 evőkanál balsamecet, 1 gerezd vérnarancs, só, bors, 1 késhegynyi magos mustár, 1 késhegynyi ecetes torma

A vérnarancsot gerezdekre szedem, lefejtem a fehér hártyákat. A zöldségeket vékony csikokra vágom, a zöldfűszereket pedig gondosan felaprítom.

Az összetevőket egy salátás tálban összefogatom, vigyázva, hogy ne törjenek össze és ne ázzanak szét a narancshúsdarabkáknak.

A dressinghez minden összetevőt egy kis befőttesüvegbe öntök, alaposan összekevelem.

Magában is isteni, de tortillába töltve is remek, ám talán a legjobb a vietnámi nyári tekercs tölteléként, rizspapírba göngyölve. Ehhez kör alakú, tavaszi tekercshez használatos rizslapot melegvízbe áztatok, majd ha megpuhult, kihalászom, és alaposan megpakolom a töltelékkel. Félig felcsavarom, mindkét oldalát behajtom, és feszes rolóvá tekerem. Szójaszószba, vagy teriyaki szószba mártogatva lenyűgöző fogás.

Szabó Orsi receptjei

Vegán sült-töltött birsalma desszert

Tu bisvát recept

Hozzávalók: 2 birsalma, 2 ek. barna cukor, 2-2 ek. durvára vágott dió és pisztácia, 2 ek. vegyes aszalt mix: mazsola, áfonya, és apróra vágott sárgabarack, 4 ek. olvasztott vaj, 2 tk. fahéj, 2 ek. konyak

A mártáshoz: 100 ml tejszín, 150 ml görög joghurt, 3 ek kecsketejes labane (vagy mascarpone), 2 ek. cukor, 3-4 ek. rózsavíz

A sütőt előmelegítem 180 fokra. A birsalmát elfelezem, a csutka helyén egy közepes méretű mélyedést vágok. Elkészítem a töltelékét: összekeverem a barna cukrot, diót, pisztáciát, vaját, aszalt gyümölcsöket, fahéjat és a konyakot, és a birs közepén kialakított mélyedésbe teszem.

Egy alufóliával bélelt kis tepsibe teszem a gyümölcsöket, öntök alá 1,5 dl vizet. Alufóliával lefedve másfél óra hosszán sütöm. Félidőnél (45 perc) leveszem az alufóliát a tetejéről, és ha kevés alatta a folyadék, hozzáadok még egyszer 1,5 dl vizet. Langyosra hűtve tálalom.

Készíthetünk mellé tejszínes, joghurtos mártást. A tejszínt felverem cukorral, majd hozzáadom az összes többi hozzávalót, és óvatosan egyneművé keverem.

Aszalt gyümölcsös, mandulás marharagu

Tu bisvát recept

Marokkói recept, melyet egy tazzino nevű tálban főznek, de öntöttvas lábasban is készíthető. Szinte minden van benne, ami az ünnephez kapcsolódik: datolyaméz, többféle aszalt gyümölcs, mandula. A recept variálható, bármilyen aszalt gyümölcs jó bele.

Hozzávalók: 800 g marhalábszár, 1 fej hagyma, 3 ek. paradicsompüré, 3 gerezd fokhagyma, 1 kisebb édesburgonya, 1 répa, 4 db aszalt datolya, 4 db aszalt szilva, 2-3 db aszalt sárgabarack, 1 ek. datolyaméz, 1 rúd fahéj, 2 kk. Ras El Hanout fűszerkeverék, 2 kk. római kömény, 1 kk. kurkuma, 1 kk. örölt gyömbér, 1 csipet chili (elhagyható), só, bors

A hagymát apróra vágom, megfonnyaszom, sózom-borászom, majd beleteszem paradicsompürét és megsütöm egy picit. Hozzáadom az összes fűszert (kivéve a fahéjrudat), és folyamatosan keverés mellett pár percig tovább pirítom. Amikor már jó illata van, jöhet a kis kockákra vágott marhahús.

Addig sütöm, amíg minden oldalán szép barnásra sül. Ekkor felöntöm fél liter alaplével vagy vízzel, beleteszem a fahéjrudat és a datolyamézet. Ha felforr, leveszem a lángot közepesre, hogy lassan gyöngyözzön. Így főzöm 1–1,5 órát. Közben a répákat és az édesburgonyát felkockázom. Az 1–1,5 óra végén hozzáadom ezeket is, és további 1 órát főzöm. Ellenőrzöm közben, hogy a hús rendben puhul-e. Kóretnek fűszeres rizst adhatunk. A rizshez keverhetünk mandulás-aszalt áfonyás fűszerkeveréket.

FOTO: ILCR.COM, BALÁZS IBI, SALAMON SÁRA, SZABÓ ORSI, GRAFIKA: KISS LŐLŐ

A mi otthonunk, mindenki konyhája

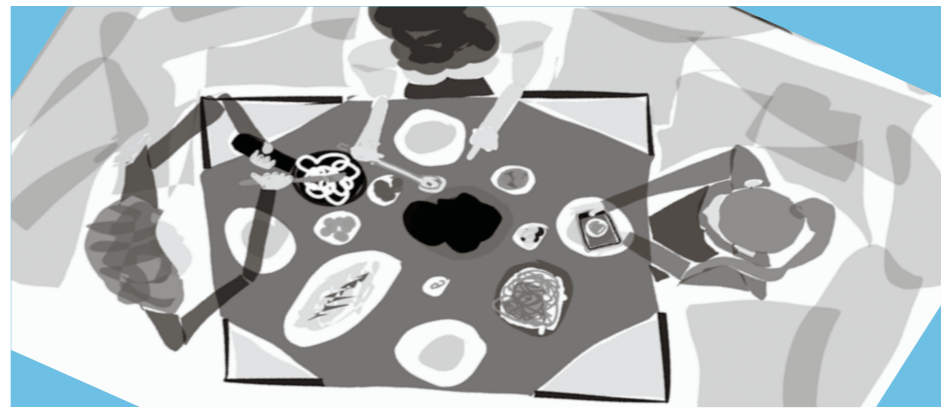
HÓDÍT A LAKÉSETTEREM TREND TEL-AVIVBAN

Aki valaha életében átlátta már a „tel-avivi buborék” határát – amelyet köztudottan északon Ramat Gan, Ramat Aviv, keleten az Ajalon töloldalra eső városok, nyugedek mint Givatajim, Petah Tikva, és Jad Elijahú, délen pedig Jafo Gimel és Bat Jam határol – pontosan tudja: a Fehér Városba már csak azért is érdemes ellátogatni, hogy az ember körbeegye az összes csodás éttermet, kioszkot, talponállót, bár, kávézót és piacot. És persze otthont. – Hogy mi?!

Steiner Kristóf

Te Avivban a kulinária olyan fontos, hogy még a legszegényebbek is válogatóság: öt sékélért már remek kávé, vagy szendvics kapható a Cofixban, hátért zseniális és friss a falafel a King George-on, tízért pedig krémes-langyos maszabaha vár ránk a Suk HaKarmelen. Mindeközben pedig a „fine dining” is dübörög: az olyan celeb-séfk, mint Ejal Seni sorra nyitják a méregdrága éttermeket és a düledező Bauhaus épületek és a fényes felhőkarcokolójában. Ha pedig mindez és még több sem volna elég, manapság a „maszokolás” is beindult: hála az olyan telefonos alkalmazásoknak, mint az „Eat With” bárki felcsaphat házi séfknek – igaz, csak a legügyesebbek maradhatnak életben egy olyan szintéren, ahol elég egyszer csalódot okozni egy vendégnek, és az étterem máris halálra van ítéltve.

Mert Tel-Avivban nemcsak a kínálat impozáns: a vásárlórétég igazi inyenekből áll, akik pontosan tudják, mire vágyanak, és ha nem azt kapják, amiért fizettek, egyszerűen hátat fordítanak az újonckorúknak, legyen szó lakasétteremről, bizstrórló vagy báról. Bevallom, magam is hihetetlenül érzékeny vagyok arra, mi kerül a tányéromra, és ha a saksuka túl hig, a

GRAFIKA: SALAMON SÁRA

csicseriomlett túl száraz, a kávé langyos, vagy a padlizsán sületlen, hosszú és részletes, ugyanakkor barátságos beszámolót tartok a pincérnek, mit is kellett volna másként csinálni ahhoz, hogy ne adjak egycsilagos értékelést a Trip Advisor honlapon vagy az étterem Facebook oldalán. Egy ilyen perfekcionista „foodie” szcéna számára nem meglepő, ha az igazi kincs a „mama főztje” – amely szófordulat nem feltétlen a családi viszonyokat, sokkal inkább az exkluzivitást hivatott kifejezni. Meglátogatni egy vadidegen, jaffai arab családot, és végigenni a familia generációkat, legyen szó lakasétteremről, bizstrórló vagy báról. Bevallom, magam is hihetetlenül érzékeny vagyok arra, mi kerül a tányéromra, és ha a saksuka túl hig, a

tál tökéletes, gőzölgő sólet felett sokkal menőbb, mint asztal foglalni a Streetsben és századszor is befalni egy kétségtelenül finom, de bármiféle személyes történetet nélkülöző avokádós szendvicsot.

Jómagam egy évvel ezelőtt nyitottam meg otthonomat az éhes kulináris kalandorok előtt – először egy Jaffa kikötőjében állomásozó vitorlászajó bérlettem ki, ahol afféle tengeri piknikeket tartottam sokfogóság vegán ételsorral, majd a „Kerem”, a jemeni szóloşkert adott új otthonot Kristóf Konyhájának „Nimi Bárral” kiegészülve, időközben ugyanis a kedvesem, Nimrod sous-chefé lépett elő. A titok végtelenül egyszerű: étlap nincs, helyette viszont mindenkit arra kérek, a lá-

„Ne főzz gödölyét az anyja tejében”

KIÚT A KÓSERSÁG LABIRINTUSÁBÓL

A legtöbb Izraelben élő került már olyan helyzetbe, amikor nem volt egyértelmű, hogy egy adott étel, kávézó vagy étterem kóser-e vagy sem. A döntés legtöbbször rajtunk – vagy a velünk levő vallásos barátainkon – múlik. Hogy mi felel meg a Tóra több ezer évvel ezelőtti, igencsak szűkszavú követelményeinek, nem egyszerű kérdés: sok esetben rabbi nagy csoportjai vitatkoznak egy-egy részleten – és persze mások a szabályok az askenázi és a szefárdi zsidóknál is.

GRAFIKA: SALAMON SÁRA

Korányi Eszter

Mai eszemmel már csodálkozom apukám nagybátyján, aki évente egyszer látogatott Budapestre Bné Brakból: ugyan műanyag tányérból evett, és minden alkalommal kizárólag kemény tojást és vizes zsolmlet, mégis hajlandó volt a mi egyáltalán nem kóser asztalunknál étkezni. Utólag azt gondoltam, valószínűleg hatalmas engedményt tett magának a rokonság kedvéért. Hasonló példából biztosan rengeteg van, még a legvallásosabb és szabálykövetőbb emberek esetében is.

Ugyanakkor azt, hogy hivatalosan mi kóser és mi nem, az összes izraeli vendéglátóhely és élelmiszergyártó esetében egyetlen szerv dönti el, az Ortodox Rabbínatusi Hivatal – igaz, van sima és „glatt” kóser bizonyítványuk is. A jelenlegi rendelkezések szerint a mesgiach (kóserági felügyelő) a gyár vagy vendéglátóhely alkalmazásában áll, így a rendszerben kódolva van a visszaélés lehetősége. Arról nem is beszélve, amiben a legtöbb közgazdász és ország egyetért, hogy a mo-

nopóliumok nem hagynak sok teret a versengésnek, átláthatóságnak és a minőségi szolgáltatásra való törekvésnek.

Izraelen kívül a kóser bizonyítvány is egy piaci termék, ahol különböző szinteken és különböző – de természetesen minden esetben a Halachára támaszkodó –, iránymutatások alapján rabbi csoportjai versengenek a fogyasztók bizalmáért.

Az országon belül azonban nem ez a helyzet, és ezt többen megelégtelték már. Három évvel ezelőtt akadt valaki, meg hozzá egy ortodox rabbi, aki úgy döntött: megfelelő pozícióban van ahhoz, hogy tegyen is valami érdemlegeset az ügy érdekében. Ó Aharon Lebovitz, a Jerushalaim párt önkormányzati képviselője és egy jesiva (hittudományi főiskola) vezetője. 2014-ben indította útjára Havgacha Pratit (magyarra leginkább „Magánellenőrzés”-ként fordítható) névre hallgatott projektjét, amelyhez azóta több, mint 20 vendéglátóhely csatlakozott, nem csak Jeruzsálemben, hanem Tel-Avivban és környékén is. A cél, hogy a vallási étkezési előírások betartása ne macska-egér játék legyen egy sokszor

jelen sem levő felügyelővel, aki ugyanakkor ad-hoc módon gyakorlatilag bármikor elveheti a tanúsítványt, hanem egy közösségi, bizalmon és együttműködésen alapuló rendszer. A Legfelsőbb Bíróság tavaly nyári döntése alapján az általuk adott tanúsítvány – ahogy ők nevezik: bizalmi szövetség – illegális, ez azonban úgy tűnik, nemigen érdekli a fogyasztókat. Sőt, már néhány megbecsült rabbi és Rachel Azaria, Jeruzsálem egyik alpolgármestere is melléjük állt.

Egy másik érdekesség – egyben sokak szemében a hitelesség garanciája –, hogy a kóserági felügyelők nők is lehetnek. Az egyikük Avivit Ravia, aki a kezdetektől fogva részese a projektnek, és az országban az első nők között végezte el a kóserági felügyelő tanfolyamot. Ó maga is vallásos, a legszigorúbb előírások alapján vezeti a saját háztartását, és a több évtizedes otthoni rutin segíti őt abban, hogy a lehető legjobban el tudja magyarázni akár nem vallásos dolgozóknak is az összes szabályt és eljárást.

– Egyszerű emberek vagyunk, akik hisznek abban, hogy képesek változást hozni bizalommal és átláthatósággal, és

hogy meg fogjuk tudni győzni a bíróságot is a projekt helyességéről, ahogy már rengeteg vendéglátóhely és fogyasztó is bizik bennünk és elfogadja a mi tanúsítványunkat – meséli. – Komolyan veszünk a munkánkat és az együttműködést. Egyik kedvenc példám: egy jeruzsálemi humuszozó tulajdonosa egy reggel kétségbeesve hívott fel, hogy a csicseri borsos kukacos. Azonnal odamentem és megoldottam a problémát. Azonban ő úgy döntött, hogy még így sem használja fel az alapanyagot, és inkább bezárt egy napra, hogy új és tiszta alapanyagot hozzon – fejezi be rövid interjúnkat Avivit.

Aki nem hiszi, járjon utána – ahogy a mesék végén mondani szokták... Ez a mi esetünkben könnyű: ezeknek a vendéglátóhelyeknek a konyhái ugyanis (amennyire a higiéniai előírások megengedik) nyitva kell álljanak a közönség előtt.

Sőt, ha szerencsénk van, kukucskálás közben elcsíphetjük Avivit vagy egy másik felügyelőt, aki egész biztosan készséggel válaszol minden, akár a legapróbb részletbe menő kérdésünkre. Már ami a kóseriságot illeti. ■

GRAFIKA: LEON RUBINSZTEJN

A bálágán mint a zsidó kultúra lelke

Tanulótársammal (chevrutámmal), a Londonban felnőtt Ariellel beszélgettem arról, hogy mi is az a bálágán (káosz). Ahogy általában a talmudi szöveget elemezzük, úgy bontogattuk most ezt a témát is. Először én mondtam el véleményemet. Ő csendben figyelt, majd kérdéseivel hol megrendítette tézisemet, hol megszilárdította azokat. Válaszaimban én néha visszakoztam, néha még jobban megalapoztam feltételezésem: a bálágán a zsidó, tradicionális értelemben vett, tanulásközpontú kultúra forrása.

Az orosz irodalomtudós, Mihail Bahtyin (1895–1975) különbséget tesz a klasszikus eposz monologikus és a modern regény dialogikus nyelvhasználatát között. Az eposz a nemzet epikus múltját meséli el, melynek forrása nem a személyes tapasztalat, hanem a nemzeti hagyomány. Az eposz világa távol van a jelentől. Míg az eposz monologikus nyelve a meglévő társadalmi rendszer abszolút igazságát fejezi ki, a modern regény párbeszédes (dialogikus ill. polifonikus) jellege csökkenti az egyén és a szociális rendszer közötti hierarchikus távolságot, és lehetővé teszi a kritikus vitát. Bahtyin kiemeli a komikum és a hozzá kötődő nevetés szerepét, mivel azok aláássák az eposzt.

Aki nem látott még izraeli vallásos iskolát purimkor, nem látott még bálágánt az életében. Miért veszik át a diákok az irányítást a tanároktól, és miért áll minden a feje tetejére a zsidó farsang idejére? Mi a purimi komikus hangulat oka? A purimi történet meglepő, belső ellentéte. Eszter könyve egyik oldalán az isteni gondviselést meséli el, ahogy az megmentett minket a perzsa Hámán által kitervelt népirtástól (lásd Sámuel imája). A másik oldalán éppen a megmentő Istent nem említi meg az elbeszélés sehol. Isten bújócskát játszik abban a történetben, amelynek ő lenne

a főszereplője! Nem eposz ez, az isteni hatalom mint egyértelmű tény kinyilvánítója. Az isteni hatalom beavatkozását a történelem menetébe nem mint abszolút igazságot állítja, hiszen annak kikövetkeztetését az olvasóra bízta. A történet narrátora nem zárja le a elbeszélést. Ehelyett visszavonul és átadja annak befejezését az olvasónak. Bahtyin elméletét követve lehetne azt mondani, hogy a zsidó nép epikus múltja és a jelen korban élő egyén közötti távolság csökken le így.

Ezért nem kell azon csodálkozni, hogy a rabbinikus irodalom magnum opus-a, a babiloni Talmud nem fél még ennél is tovább lépni a bálágán irányába. A talmudi vitáknak – legyenek azok zsidó jogi (halachikus) vagy meseszerű (aggadikus) témájúak – egyáltalán nincsen elbeszélője. Első látásra egymásra halmozott idézetek tömkelegének tűnnek, amelynek se eleje, se közepe, se célja. Bibliai versek vegyülnek itt kora-rabbinikus idézetekkel, miközben késő-rabbinikus bölcseszéd vitatkoznak az idézetek helyesnek tartott értelmezéséről. Hol kezdődik a kérdés? Egyáltalán mi a kérdés? Kérdés ez egyáltalán? Ki beszél, ki idéz mit és miért? Bálágán ez a javából! Nem más, mint a tanuló dönt a szöveg sorsáról, a rabbinikus vita mibenlétéről, a párbeszéd kimeneteléről. A francia filozófus, Roland Barthes (1915–1980) szavaival: A talmudi szöveg írója halott! A szövegben lévő történet nem lehet az ő alkotása, hiszen azt az olvasó, ill. Talmudot tanuló teremti meg. Ezzel ássa alá a Talmud saját tekintélyét. Ezzel hatalmazza fel az őt tanuló a zsidó tradíció megteremtésére. A zsidó kultúrájának és annak jövőjének a talmudi bálágán és az azt tanuló chevruták a szíve-lelke.

JePeBa

Grafika: Az Új Kelet új munkatársa, Leon Rubinsztejn belga képregényrajzoló Balagan c. képkockája

TANÁR ÚR KÉREM

Halmos László összeállítása

KÉRDÉSEK

1. Melyik héber szó terjedt el a legtöbb nyelvben?
2. A Biblia révén sok héber személynevet is átvett szinte az összes többi nyelv. Fel tud sorolni néhányat?
3. Nincs város Izraelben, ahol ne találkozhattunk etiópiai eredetű zsidókkal. Mióta tud róluk a világ zsidósága?
4. Egy madár, aki közben próféta is. Megvilághírű felfedező. Kikről van szó?

KÉP: WIKIPEDIA

VÁLASZOK

1. A legismertebb talán az „igy igaz, úgy van” jelentésű Ámen: valamennyi európai nyelv, de még az arab nyelv is ismeri, használja.
2. A legelterjedtebb minden bizonnyal a Dávid. Az arabban is ismerik, Daúd formában. Utána következik a Jozsef, magyarul József, angolul, franciául, németül Joseph, olaszul Giuseppe, oroszul Joszif, arabul Juszuf. A magyar Gábor keresztnév a héber Gávriél név származéka, arabul Dzszibrilnek hangzik. Héber női nevek a Sára (Szará), a Judit (Jehudit), a Zsuzsa (Sosáná), és még sorolhatnánk...
3. Az etiópiai „Béta Jiszráél”, vagyis „Izrael Háza” közösség eredete az ókori történelem homályába vész. Bizonyított tény, hogy évszázadokig fennállt független zsidó államuk. Ezra Hadani utazó a 9. században viszi híret az afrikai zsidóknak, de európai zsidó – Joseph Halevy orientalista személyében – csak 1867-ben látogat el hozzájuk. A helyiek ekkor döbbennek rá, hogy nem ők az egyedüli zsidók a Földön, ahogyan azt addig hitték.
4. Joná héberül galambot jelent. Ezt a nevet viselte a magyarul Jónásként ismert próféta. Évezredekkel utána az ő nevének latin megfelelőjét örökölte Kolumbusz Kristóf, akiről úgy tartják, hogy „converso”, zsidó származású kényszerkeresztény volt. Cirkalmas aláírásából kiolvadni vélük a héber יונה – Joná nevet.
5. A spanyol alapítású Los Angeles az Egyesült Államokban, Kalifornia államban, a Csendes-óceán partján fekszik. A másik, Arhangelszk Oroszországban, az Északi Jeges tenger partján.

5. Angyalok, angyalok... Minden kultúra ismeri a hol szármával, hol glóriával ábrázolt emberfeletti lényeket. Földrajzi nevekben is megjelennek. Magyarországon csak a budapesti Angyalföld emlékeztet rájuk. Másutt két nagyváros viseli nevüket: egyik az örök tavasz, a másik az örök tél birodalmában. Melyek azok?
6. Lapunk, az Új Kelet immár 99 éve tartja magát. A milliós héber olvasótábor ellenére több tucat héber nyelvű lap köszönt el végleg olvasóitól. Régi izraeliek, emlékeztek néhányra?
7. A *Kol Jiszráél* (Izrael Hangja) első adásában Ben Gurion hangját közvetítette 1948. május 14-én, amikor kikiáltotta Izrael Államát. Mikor kezdődött az országban a rádióadás?
8. Alig három hete volt a polgári újév, 2017. kezdete. Ez a zsidó naptárat nem zavarja: nemsokára két újév is lesz. Utána még kettő. Nem sok egy kicsit?
9. Ki volt a Második Templom utolsó főpapja?

6. A legismertebb a több mint 70 éven át megjelenő *Dávár* volt, a Hisztadrut napilapja. Húsz éven át a pozsonyi születésű Chana Zemer szerkesztette. Az *Ál Hámismár* a baloldali Mápám párt lapja volt, a *Hábóker* a Klal-cionistáknak nevezett polgári párté, a *Chérut* a hasonló nevű jobboldali párt orgánuma volt, de adott ki újságot a kommunista párt is, *Kol háám* néven.
7. Bő 80 éve, 1936 nyarán indította meg a brit mandátumi kormány a rádióadásokat angol, héber és arab nyelven. A héber adásokat a jisuv, a zsidó népközösség képviselői már ekkor *Kol Jiszráél*-nek akarták nevezni, de az arabok tiltakoztak, ezért az adó *Kol Jerusálajim*-ként jelentkezett. A jisuv önvédelmi fegyveres szervezete, a Hágáná rádiója már a negyvenes években sugárzott rövidhullámon *Kol Hágáná*, azaz a Védelem Hangja néven.
8. A zsidó hagyomány nem kevesebb, mint négy újévet ismer. Két hét múlva, Svát hó 15 este – az idén február 10-re esik – kezdődik a fák újéve, héberül TU biSvát. Az első hónap, Niszán elseje – az idén március végén – az ókori újév: ekkor írták le az új évszámot. Ez mára feledésbe merült. Ugyanígy a nyárvégi Elul hó elseje is: eddig kellett átadni a lévitáknak járandó tizedet – amíg a jeruzsálemi Templom állt. Végül a hetedik hónap, Tisri elseje, amit ma Ros Hásánáként ünneplünk, amikor „minden világra jött lélek elvonul az Örökkévaló előtt, mint a sorozásra váró katonák”.
9. Josephus Flavius és más források szerint Pinchász ben Smuél volt a Második Templom utolsó főpapja (hákohén hágadol), Áron, az első főpap után a 83. a sorban.

Fordítást vállalok
magyar, héber,
angol nyelveken,
továbbá hangfelvételek
gépelését mindhárom
nyelven (tiplul).
KEREN - 050 7782232

**HÉBER
NYELVOKTATÁS**
אנו לומדים עברית
Betűírástól – újságolvasásig
Saját tankönyvvel és módszerrel,
tetszőleges helyszínen (Skype-on is)
HALMOS LÁSZLÓ
052-3260834
samsono@netvision.net.il

Takarítás és más otthoni segítség
Takarító munkát keresek magánházakban,
családoknál.
Beszélék magyarul és héberül.
Tel-Aviv környékén ha valakinek
szüksége van otthoni segítségre,
főzés, takarítás, bevásárlás,
idősek segítése, kérem
hívjon.
Markovits Ilona 0545935638

KINEK KELL INTERNET,
AMIKOR VAN
NYOMTATOTT ÚJ KELET?
GRAFIKA: KISS LOU